ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД

«УНІВЕРСИТЕТ ЕКОНОМІКИ ТА ПРАВА «КРОК»

Навчально-науковий інститут психології

Кафедра психології

Сівцова Лілія Віталіївна

Кваліфікаційна робота

Психологічна готовність до батьківства чоловіків різного віку

053 «Психологія»

«Психологія»

Подається на здобуття освітнього ступеня магістр

Кваліфікаційна робота містить результати власних доробок. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело _____Л.В. Сівцова

Науковий керівник (консультант) Никоненко Олена Вікторівна,

кандидат психологічних наук, доцент

Київ – 2025

ЗМІСТ

ВСТУП…… 3

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ДОСЛІДЖЕННЯ ГОТОВНОСТІ ЧОЛОВІКІВ РІЗНОГО ВІКУ ДО БАТЬКІВСТВА …….. 7

1.1. Зміст та складові психологічної готовності до батьківства…. 7

1.2. Соціально-психологічні фактори, що впливають на формування готовності до батьківства ……..……..... 11

1.3. Умови розвитку та класифікація психологічної готовності до батьківства ……..…….. 19

Висновки до розділу 1 …… 33

РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ГОТОВНОСТІ ЧОЛОВІКІВ РІЗНОГО ВІКУ ДО БАТЬКІВСТВА ……..…

2.1. Організація та методи дослідження готовності чоловіків різного віку до батьківства ……..……..…….. 36

2.2. Аналіз та інтерпретація отриманих даних дослідження готовності чоловіків різного віку до батьківства ..……..… 49

Висновки до розділу 2 …… 58

РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ГОТОВНОСТІ ЧОЛОВІКІВ РІЗНОГО ВІКУ ДО БАТЬКІВСТВА ……. 58

3.1. Психологічні заходи з підвищення рівня готовності чоловіків різного віку до батьківства ……..…….. 61

3.2. Програма тренінгу з підвищення рівня готовності чоловіків різного віку до батьківства ……... 69

Висновки до розділу 3 ...……...…….. 71

ВИСНОВКИ ……... 76

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ …….. 82

ДОДАТКИ ……... 91

ВСТУП

Актуальність дослідження. В умовах сучасного динамічного, глобалізованого суспільства значно трансформуються уявлення про сім'ю, батьківство та роль чоловіка у вихованні дітей. Соціокультурні зміни, економічні виклики, зростання індивідуалістичних тенденцій, підвищення рівня мобільності та зміна моделей партнерських стосунків зумовлюють переосмислення психологічної готовності чоловіків до виконання батьківських функцій. За цих умов особливої значущості набуває питання вивчення того, як чоловіки різного віку усвідомлюють, приймають і реалізують майбутню роль батька, які фактори визначають ступінь їхньої готовності та в який спосіб вона формується.

Актуальність дослідження також обумовлена тим, що у сучасному суспільстві роль батька перестає бути лише формальною чи другорядною: від чоловіка очікують емоційної залученості, партнерської участі у догляді за дитиною, здатності до зрілої взаємодії та підтримки сімейного середовища. Проте ступінь готовності до батьківства істотно варіює залежно від віку, життєвого досвіду, сформованості ціннісних орієнтацій і соціально-психологічних умов розвитку чоловіка. Водночас аналіз теоретичних джерел засвідчує недостатню кількість комплексних досліджень, спрямованих саме на вивчення вікових особливостей психологічної готовності чоловіків до батьківства, а також обмежену кількість програм психологічної підготовки майбутніх батьків з урахуванням вікової специфіки.

З огляду на це важливого теоретичного й практичного значення набуває поглиблене вивчення змісту, структури та соціально-психологічних чинників, що визначають готовність чоловіків різного віку до батьківства, а також розробка рекомендацій та психокорекційних заходів, спрямованих на її підвищення. Саме ці обставини зумовили вибір теми дослідження: **«Психологічна готовність до батьківства чоловіків різного віку».**

Дслдженням теми займалося ряд науковців, серед яких варто відмітити: Андрейко А. В., Бондарчук О.І., Бочелюк В. Й., Боярин Л. В., Братусь І., Буніна Л. М., Васильченко О. М., Вовчик–Блакитна М.В., Денисенко А.А., Дьоміна Г.А., Зелінська Т., Кравченко, Ю.І., Камінська О. В., Карасевич А. П., Кляпець О. Я та інших.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та емпірично дослідити психологічну готовність до батьківства чоловіків різного віку та визначити шляхи її підвищення.

Для досягнення мети поставлено такі завдання:

1. Проаналізувати наукові підходи до розуміння змісту та структури психологічної готовності до батьківства.
2. Визначити соціально-психологічні чинники, що впливають на формування готовності чоловіків різного віку до батьківства.
3. Охарактеризувати умови, класифікації та етапи формування психологічної готовності до батьківства.
4. Емпірично дослідити особливості готовності до батьківства
5. Розробити психологічні заходи та тренінгову програму, спрямовані на підвищення рівня готовності чоловіків до батьківства.

Об’єкт дослідження – психологічна готовність до батьківства.

Предмет дослідження – психологічні механізми формування та рівні готовності чоловіків різного віку до виконання батьківських ролей.

Методи дослідження включають теоретичні методи: метод аналізу для вивчення наукової літератури з проблеми психологічної готовності до батьківства та виділення ключових аспектів дослідження. Синтез – для інтеграції отриманої інформації та формування комплексного уявлення про психологічну готовність чоловіків до батьківства. Узагальнення – для систематизації результатів попередніх досліджень та формулювання висновків щодо вікових особливостей готовності до батьківства. Систематизація – для організації отриманих даних і створення логічної структури дослідження.

Емпіричні методи: для визначення загального рівня готовності та структури батьківських установок застосовувався опитувальник «Батьківські позиції» (Є. Пороцька, В. Спиридонов). Мотиваційний аспект соціально-психологічної готовності до усвідомленого батьківства досліджувався за допомогою анкети «Ставлення до майбутньої дитини» та методики «Ваша потреба в дітях» (О. Сізанов). Для вивчення мотивів і особистісних орієнтацій у процесі підготовки до батьківства використовувалася методика «Батьківський твір» (Г. Бурменська, О. Захарова, О. Карабанова, Г. Шведовська). Когнітивна складова готовності до батьківства, що відображає знання та уявлення про роль батька в сім'ї, оцінювалася за допомогою анкети «Уявлення про сімейну та батьківську ролі». Компетентність майбутніх батьків у прийнятті рішень у типових сімейних ситуаціях досліджувалася із застосуванням модифікованої методики незакінчених ситуацій (МНС, Н. Міхєєва).

Методи математичної статистики: для обробки та аналізу отриманих даних застосовувалися: обчислення середніх значень, визначення статистичної значущості відмінностей між віковими групами, побудова таблиць і графіків для наочного відображення результатів. Цей комплекс методів дозволив всебічно оцінити психологічну готовність чоловіків до батьківства та визначити вікові закономірності формування її компонентів.

Нвукова новизна роботи:

Поглиблено;

- наукові уявлення про психологічну готовність до батьківства як багатокомпонентний феномен.

Узагальнено:

- підходи різних психологічних шкіл, розкриває вікову специфіку становлення батьківських установок, що доповнюють теорію вікової й сімейної психології новими даними про вплив життєвого досвіду й соціокультурних чинників на формування відповідального батьківства.

Розроблено:

- тренінгову програму, спрямовану на підвищення рівня готовності чоловіків до батьківства в умовах війни.

Практичне значення дослідження полягає у можливості використання його результатів у роботі практичних психологів, соціальних працівників та фахівців центрів підтримки сім'ї. На основі отриманих даних можуть розроблятися програми психопросвіти та тренінги, спрямовані на формування усвідомленої та відповідальної готовності чоловіків до батьківства. Запропоновані рекомендації й заходи можуть бути застосовані у консультуванні майбутніх батьків, у підготовці молодих пар до народження дитини, а також у створенні профілактичних програм щодо розвитку батьківської компетентності.

Апробація результатів кваліфікаційної роботи полягала у написанні тез з теми: «Особливості психологічної готовності до батьківства у чоловіків різних вікових груп». Держава, регіони, підприємництво: інформаційні, суспільно-правові, соціально-економічні аспекти розвитку»: тези доп. VII Міжнар. конф. (м. Київ, 02 грудня 2025 р.), Київ 2025. URL: https://conf.krok.edu.ua/SRE/SRE-2025/paper/view/3154

Структура та обсяг кваліфікаційної роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (78 найменувань) та додатків. Загальний обсяг кваліфікаційної роботи – 108 сторінок, основний обсяг – 81 сторінка. Робота містить 7 таблиць, 3 рисунки, 6 додатків (на 18 сторінках).

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ДОСЛІДЖЕННЧ ГОТОВНОСТІ ЧОЛОВІКІВ РІЗНОГО ВІКУ ДО БАТЬКІВСТВА

1.1. Зміст та складові психологічної готовності до батьківства.

Дослідження змісту та структури феномена «батьківство» передбачає розгляд основних теоретичних підходів до його вивчення, а також аналіз сутності та складових цього поняття.

Досліджуючи взаємозв'язок різних наукових підходів до батьківства, можна виокремити кілька ключових теоретичних концепцій. Зокрема, у межах культурно-історичної концепції розвитку психіки, запропонованої Л. Виготським, розглядаються поняття «соціальна ситуація розвитку» та «психічні новоутворення», що відіграють важливу роль у формуванні особистості. О. Запорожець, розвиваючи концепцію ампліфікації дитячого розвитку, наголошував на унікальності кожного вікового періоду, підкреслюючи важливість спрямованої уваги дорослих на розвиток психічних функцій, які формуються у відповідному віці через специфічно дитячі види діяльності. У свою чергу, антропологічна теорія виховання, запропонована К. Ушинським, акцентує увагу на необхідності задоволення природного прагнення людини до свободи, що є основою для розвитку самостійної діяльності. Теорія мотивації А. Маслоу пояснює, що кожна людина володіє мотиваційним набором потреб, серед яких особливе місце займають потреба в безпеці та любові, що безпосередньо впливає на її ставлення до батьківства [51].

Відсутність у дитини емоційно насиченого середовища, що проявляється у формі материнської депривації, може спричинити втрату почуття базової довіри до світу. Це, у свою чергу, негативно впливає на розвиток індивідуальності, обмежуючи її активність і здатність до самостійних рішень. Важливим аспектом виховання є «Я-концепція», яка базується на визнанні унікальності та цінності кожної особистості, що сприяє

гармонійному індивідуальному розвитку. Р. Бернс зазначав, що позитивний досвід взаємодії в сім'ї, освітньому середовищі та найближчому соціальному оточенні формує у дитини стійку позитивну Я-концепцію. Завдяки цьому вона у майбутньому зможе поважати інших людей, уникати негативних вчинків і слів, а також буде достатньо впевненою у собі, щоб не сумніватися у значущості власної творчої діяльності [58].

На думку О.В. Никоненко стиль виховання суттєво детермінує розвиток особистості дитини. Свідомий вибір стилю виховання, загалом усвідомлене батьківство, сприяє вихованню більш успішної та ефективної особистості [42].

Аналізуючи різні визначення поняття батьківства у психологічній літературі, можна виділити кілька основних наукових підходів до його розгляду. Зокрема, феномен батьківства інтерпретується крізь призму біологічних аспектів, культурно-антропологічних особливостей, соціологічних закономірностей, феноменологічного підходу, а також педагогічних і психологічних концепцій [63].

Біологічний підхід до вивчення батьківства охоплює дослідження, у яких роль батьків і створюваних ними умов розглядається як організація фізіологічного та стимуляційного середовища, необхідного для розвитку дитини. Особлива увага приділяється еволюційним аспектам формування фізіологічних, мотиваційних і поведінкових механізмів, що забезпечують батьківську турботу. У цьому контексті етологічні дослідження пояснюють батьківську поведінку як складно організований психічний процес, який, хоч і зазнає культурних змін, все ж має спільні риси з поведінковими моделями у світі тварин, спрямованими на забезпечення оптимальних умов для розвитку потомства [10].

Фізіологічні та психофізіологічні дослідження батьківства зосереджені на аналізі нейрогуморальних механізмів, що беруть участь у процесах статевого дозрівання. Особливу увагу приділяють взаємозв'язку гормонального фону з емоційними станами та їхньому впливу на формування батьківських якостей, а також на забезпечення емоційної складової у

відносинах між батьками та дітьми. У межах порівняльно-психологічного підходу батьківство розглядається шляхом аналізу подібностей і відмінностей між батьківською поведінкою у людей та тварин, що дозволяє глибше зрозуміти механізми та природу так званого «материнського інстинкту» [17].

Культурно-антропологічний підхід розглядає батьківство як явище, зумовлене культурними традиціями та історичними змінами, що визначають його розвиток залежно від соціально-економічних умов. Воно сприймається як одна з можливостей реалізації батьків у суспільстві. Ставлення до дітей може варіюватися відповідно до їхньої цінності в конкретний історичний період, проявляючись у різних формах – від повної орієнтації на дитину до випадків відмови від батьківства. Деякі дослідники розглядають це явище ширше, включаючи в поняття батьківства сукупність соціальних, психологічних та медичних умов, що забезпечують сім'ї можливість народжувати та виховувати стільки дітей, скільки вони вважають за потрібне [72].

Соціологічний підхід розглядає батьківство як стійку емоційно насичену взаємодію між людьми, які є або можуть стати батьками, що проявляється у процесі народження та виховання дітей. Це явище пов'язане з певними моделями поведінки, характерними для чоловіка і жінки в їхніх батьківських ролях. До його змісту входять почуття, любов і прихильність до дитини, а також соціальні ролі та нормативні вимоги, встановлені суспільством. Додатково до цього враховуються соціальні функції батьків, культурні символи, що відображають уявлення про батьківство та материнство, а також визначені суспільством права та обов'язки батьків щодо своїх дітей [41].

Батьківство розглядається як факт біологічного походження дитини від конкретної особи, що юридично закріплюється відповідним записом у державних реєстраційних органах. Це багатогранне явище, що базується на фізіологічних механізмах, історичному розвитку сімейних відносин, а також культурних і особистісних чинниках. Окрім цього, батьківство виконує функцію соціального інституту, що включає систему прав, обов'язків та

суспільних очікувань щодо матері й батька. Його основи закладені у нормативній культурній системі, а також у структурних та функціональних аспектах сім'ї [32].

Феноменологічний підхід акцентує увагу на функціях батьків, а також на особливостях їх поведінки, емоційних переживань, установок і очікувань. Він досліджує різні типи і стилі батьківської поведінки та відносин, а також позиції, які займають батьки в процесі виховання. Згідно з цим підходом, батьківство аналізується через призму розуміючої психології, що відрізняється від пояснювальної, яку використовують в інших напрямках. У рамках такого підходу явище вивчається з кількох різних аспектів, що дозволяє отримати більш глибоке і багатогранне розуміння батьківства [73].

Психологічний підхід до визначення батьківства охоплює кілька напрямків. Онтогенетичний підхід підкреслює, що батьківське ставлення формується не лише під впливом культурного та соціального статусу особистості, а й завдяки її власному психічному досвіду, що розвивається до і після народження дитини. Батьківство проходить різні етапи, починаючи з планування і до реалізації ролі батька чи матері, зокрема, етап вагітності, який має значення для формування особистості. Деякі життєві досвіди, такі як взаємини з власною матір'ю або інтерес до дітей в дитинстві, впливають на ставлення до власної батьківської ролі та інтерпретацію переживань [73].

Аксіологічний підхід орієнтується на вивчення батьківства в контексті основних цінностей міжособистісної взаємодії. У цьому випадку батьківство вважається важливою духовно-моральною цінністю, яка суттєво впливає на моральні принципи виховання та взаємодії з дітьми [55].

Психоаналітичний підхід зосереджується на вивченні батьківства через взаємодію між дитиною та батьками, надаючи особливу роль материнській фігурі. Фігура батька розглядається через призму психологічних процесів, які відбуваються в період дитячого розвитку, зокрема, під час дошкільного віку [61].

Діяльнісний підхід підкреслює важливість діяльності в розвитку особистості, де через цілеспрямовані дії, емоційне вкладення та активність формується батьківська роль.

Системний підхід розглядає батьківство як складне соціально-психологічне явище, яке включає ціннісні орієнтації, установки, батьківські почуття і стиль виховання. Він аналізує батьківство в контексті особистісних характеристик чоловіка та жінки, а також в рамках сімейної системи та суспільства в цілому. Цей підхід трактує батьківство як глибоку єдність з партнером щодо виховання дітей, розглядаючи його як інтегральну частину особистісної сфери. Батьківство є складною системою, що включає потреби, цінності, мотиви та способи їх реалізації в процесі взаємодії з дітьми [56].

Отже, батьківство як соціально-психологічний феномен є окремою підсистемою в структурі сім'ї та представляє собою сукупність знань, уявлень і переконань, які стосуються виконання батьківської ролі. Його зміст і структура можна трактувати як інтегроване явище, яке виокремлюється на кількох рівнях. Це, зокрема, усвідомлення батьками сімейних цінностей, очікувань, позицій і почуттів; формування батьківського ставлення та відповідальності; розуміння власних реакцій, мотивів і цінностей; усвідомлення партнера, його реакцій і мотивів поведінки. Всі ці аспекти взаємопов'язані і відображають уявлення про батьківство, які відповідають соціальним потребам та суспільним нормам.

1.2. Соціально-психологічні фактори, що впливають на формування готовності до батьківства.

Зовнішні чинники, які впливають на готовність до усвідомленого батьківства, неможливо повноцінно аналізувати без урахування ролі батьківської сім'ї та особливостей сімейного виховання, адже саме вони формують первинний досвід ставлення до себе, інших і світу [38]. У сучасних умовах сімейні відносини в Україні зазнають суттєвих трансформацій і

перебувають під серйозною загрозою, що зумовлено як соціально-економічними, так і культурно-ціннісними змінами. Різноплановість і глибина цих проблем підкреслюють складність завдань, з якими стикаються українські родини у процесі формування відповідального та психологічно зрілого батьківства.

Серед ключових труднощів, що впливають на готовність до усвідомленого виконання батьківської ролі, вирізняється погіршення матеріальних умов життя, яке суттєво обмежує можливості сімей забезпечувати належний догляд і підтримку дітей [40]. Економічна нестабільність, низький рівень доходів, безробіття та непередбачуваність соціальних перспектив породжують високий рівень тривоги, що негативно позначається на психологічному благополуччі майбутніх батьків. У таких умовах люди нерідко відкладають створення сім'ї або народження дитини, побоюючись власної неспроможності забезпечити їй гідне життя [2].

Додатковим чинником є руйнування усталених моральних орієнтирів та зниження виховного потенціалу сім'ї. Батьківська сім'я, яка мала б виступати джерелом підтримки, тепла та емоційної стабільності, часто сама не демонструє належного рівня гармонійних взаємин. Втрата базових людських цінностей – довіри, відповідальності, поваги, взаємопідтримки – призводить до формування у дітей та молоді викривлених уявлень про функції та зміст батьківства. У таких сім'ях підлітки й молоді чоловіки рідко отримують позитивні моделі поведінки, що, своєю чергою, знижує їх усвідомленість і готовність до майбутньої батьківської ролі [52].

Не менш важливою проблемою залишається поширеність конфліктів, дисгармонії у міжособистісних стосунках, відсутність взаємоповаги та конструктивної комунікації між членами родини. Наявність у сім'ї алкоголізму, наркоманії або інших форм девіантної поведінки батьків підсилює негативний вплив на соціалізацію дітей, спричиняє емоційну нестабільність, формує у них почуття небезпеки та недовіри до значущих дорослих. Унаслідок цього майбутній батько з високою ймовірністю

переносить власний негативний досвід у майбутню сім'ю, що ускладнює формування зрілого батьківського ставлення [8, с. 13].

Надзвичайно тривожним чинником є також поширені випадки психологічного та фізичного насильства над дітьми. Такі досвіди порушують базові уявлення про любов, захист і безпеку – ті категорії, які лежать в основі відповідального батьківства. Особи, що виросли в умовах насилля, часто мають труднощі з формуванням емоційної близькості, регуляцією власних почуттів і побудовою довірливих стосунків, а це суттєво впливає на їхню готовність стати чуйними і турботливими батьками.

Таким чином, зовнішні соціально-психологічні чинники, пов'язані зі станом сучасної української сім'ї, створюють комплекс викликів, що гальмують формування усвідомленої, відповідальної та зрілої готовності до батьківства. Їхнє врахування є необхідною умовою для розроблення програм психолого-педагогічної підтримки, спрямованих на зміцнення сімейних стосунків і підвищення рівня батьківської компетентності майбутніх батьків[5].

Війна, що триває в Україні, справляє комплексний та глибокий вплив на сімейні відносини, структуру родини та загальний стан сімейного благополуччя, що безпосередньо відображається на процесі виховання дітей і формуванні усвідомленого батьківства. Постійний стрес, невизначеність, психологічна напруга, фізичні травми та втрата близьких створюють у родинах додаткові складнощі, що ускладнюють організацію емоційно стабільного і підтримуючого середовища для дітей. Ці фактори призводять до підвищення рівня конфліктності в сім'ях, послаблення комунікації та обмеження можливостей для батьків приділяти достатньо часу і уваги дітям, що негативно позначається на формуванні їхніх емоційних, соціальних і когнітивних навичок [12].

Війна часто стає причиною розпаду родин, що відбувається через емоційне виснаження, фізичне та психологічне напруження, а також через вимушене переміщення сімей у безпечніші регіони або за кордон. Відсутність

одного з батьків, який може перебувати на фронті або в зоні бойових дій, збільшує навантаження на того з батьків, хто залишився вдома, що змушує його одночасно виконувати функції обох батьків. Така ситуація поглиблює труднощі у вихованні дітей, створюючи додаткові емоційні та психологічні бар'єри для формування усвідомленого батьківського ставлення [15].

Крім безпосередньо психологічного навантаження, війна призводить до суттєвих економічних труднощів. Відсутність стабільної роботи, низький матеріальний рівень, труднощі з доступом до необхідних ресурсів для розвитку та навчання дітей обмежують здатність родин забезпечити оптимальні умови для соціалізації та психічного здоров'я дитини. Соціально-економічні проблеми підсилюють стресові фактори, що, у свою чергу, сприяють виникненню або загостренню деструктивних моделей поведінки, таких як алкоголізм, наркоманія, прояви агресії у родині, що негативно впливає на атмосферу в сім'ї та емоційний розвиток дітей. Відсутність ефективної комунікації та підтримки між членами родини призводить до формування тривожності, страхів, емоційної нестабільності та інших психологічних проблем у дітей, що ускладнює процес відновлення родини після завершення активної фази конфлікту [16].

Особливу увагу варто приділити впливу війни на готовність чоловіків до батьківства, оскільки їхні життєві умови, емоційний стан та соціальні ролі змінюються під впливом постійного стресу, фізичних і психологічних травм. Тривалий психологічний тиск, пережиті втрати, невизначеність щодо майбутнього, а також перебування в зоні бойових дій чи на фронті часто призводять до розвитку посттравматичного стресового розладу (ПТСР), депресії, тривожних станів та інших психологічних розладів. Це негативно позначається на здатності чоловіків створювати емоційно безпечне середовище вдома, підтримувати партнерку та належним чином виконувати батьківські функції. Фізична відсутність батька через службу на фронті чи евакуацію родини обмежує можливості для безпосереднього догляду та

виховання дітей, що призводить до зниження взаємної підтримки у сім'ї, зміни динаміки стосунків і підвищення ризику емоційного відчуження [68].

Пережитий травматичний досвід також здатний змінювати ставлення чоловіків до дітей. Вони можуть відчувати труднощі у встановленні емоційного контакту, відкритому вираженні почуттів та наданні емоційної підтримки партнерці й дітям. Внаслідок цього виникає загроза формування нестабільних сімейних стосунків, відчуження дітей від батька та послаблення емоційного зв'язку, що є важливою складовою усвідомленого батьківства. Після повернення додому чоловіки часто відчувають себе менш здатними виконувати традиційні ролі через необхідність фізичної або психологічної реабілітації, а також економічні труднощі, що викликає сумніви у власних силах і обмежує готовність брати на себе відповідальність за сім'ю та дітей.

Водночас досвід війни може спричиняти й переосмислення життєвих цінностей та пріоритетів чоловіків. Усвідомлення цінності життя, страх за майбутнє дітей, питання відповідальності перед родиною можуть стимулювати прагнення стати кращими батьками, проявляючи підвищену турботу та пильність у вихованні. Проте постійна невизначеність, тривога за власне та дитяче майбутнє, емоційне виснаження та соціальні обмеження створюють складний психологічний контекст, що ускладнює реалізацію батьківської ролі. У таких умовах готовність чоловіків до батьківства значною мірою визначається їхньою психологічною стійкістю, здатністю адаптуватися до нових умов та наявністю підтримки з боку партнера, родини та соціального оточення [30].

Отже, війна має багатовимірний вплив на процес формування усвідомленого батьківства, створюючи численні психологічні, соціальні та економічні бар'єри. Травматичний досвід, емоційне виснаження, відсутність стабільності, зміна традиційних ролей у родині та загальна соціальна невизначеність ускладнюють здатність чоловіків виконувати батьківські обов'язки, формувати здорові стосунки з дітьми та забезпечувати емоційно безпечне середовище для розвитку майбутнього покоління. Врахування цих

чинників є критично важливим для розробки ефективних програм психологічної підтримки, соціальної реабілітації та зміцнення сімейного благополуччя в умовах збройного конфлікту.

Індивідуалізація, споживча орієнтація, плюралізація життєвих стилів та переоцінка цінностей в Україні на фоні постійної соціально-економічної кризи призвели до суттєвих змін у шлюбно-сімейній сфері, що вплинули на стан і розвиток інституту сім'ї. У шлюбних відносинах простежується тенденція до збільшення рівня рівноправ'я та індивідуалізму, що зумовлює появу нових, нехарактерних для України форм сім'ї. Це супроводжується підвищенням рівня конфліктів і розлучень, а також зростанням числа неповних сімей, зокрема материнських. Крім того, дедалі більше жінок стають матерями поза шлюбом [21].

У сфері батьківства спостерігається зростання популярності однодітних сімей і свідомої відмови від дітей, що веде до скорочення числа малодітних родин і фактичного забуття традицій багатодітності. Реалізація виховної функції стає все складнішою, що призводить до збільшення кількості соціальних сиріт, дітей з педагогічною занедбаністю та проблемами соціалізації і девіаціями [64].

У родинних зв'язках відбувається ослаблення традиційних стосунків і наступності поколінь через процес нуклеаризації сімей. Важливо зазначити, що багато з цих сімей належать до покоління «дітей перебудови», які переживали період хаосу і ціннісної дезорієнтації [18].

Згідно з поглядами А. Андрейко, на готовність чоловіків до усвідомленого батьківства значний вплив мають дитячо-батьківські відносини, тобто взаємини між їхніми батьками, такі як емоційна врівноваженість, рівень уваги та інші фактори. Важливу роль також відіграють батьківські позиції, які можуть проявлятися через підпорядкованість, емоційну дистанцію, відторгнутість і подібне. Часто партнер вибирає собі супутника життя, спираючись на власний досвід дитинства або на схожі сімейні проблеми. Крім того, важливим є фактор того, яке місце в порядку

народжуваності займає партнер у своїй родині, а також чи мав він досвід спілкування з представниками протилежної статі, наприклад, з братом чи сестрою [1].

Цю ж думку підтверджує теорія Е. Берна про передачу «батьківського сценарію». «Сценарій життя – батьківський сценарій» – це неусвідомлений план життя, який людина в основних рисах створює для себе в дитинстві під впливом батьків, важливих для нього людей і подій. Детальніше сценарій прописується до 18 років, і виповнюється все життя за умови, що людина не захоче його усвідомити і осмислено змінити» [13, с. 172].

«Сценарна матриця», яка використовується для формування сценарію життя, включає в себе послання від батьків щодо того, як слід жити, що робити в різних ситуаціях, які є дозволеними і забороненими поведінковими моделями, а також норми, мораль і почуття, які є прийнятними чи неприпустимими. Крім того, вона містить інформацію про те, як поводяться батьки, що вони роблять, що кажуть і що приховують. За словами Е. Берна, найпростіший спосіб реалізації життєвого сценарію – це повторення сценарію батьків, де дівчата, як правило, повторюють шлях матері, а хлопці – батька, або інших важливих дорослих, якщо сім’я була неповною або батьки не брали участь в житті дитини регулярно. Згідно з думкою Е. Берна, якщо батьки не виконували свої функції належним чином, то їхні діти також можуть не бути готові до усвідомленого батьківства. Тому надзвичайно важливо, щоб юнаки та дівчата до 18 років (період, коли, за Берном, закріплюється «батьківський сценарій») мали можливість переосмислити цей сценарій і усвідомлено обрати власний шлях поведінки в майбутньому, як у трудовій, так і в сімейній сфері [13, с. 173].

Низький рівень психолого-педагогічної компетентності батьків має негативний вплив як на розвиток особистості дитини, так і на стабільність сімейних стосунків. Недостатня поінформованість та невміння правильно взаємодіяти з дитиною можуть призвести до труднощів у її вихованні та емоційному розвитку, що, у свою чергу, позначається на гармонії в сім'ї [55].

Формування готовності до батьківства у дітей, які виховуються поза сім'єю, є важливим аспектом, на що звертають увагу дослідники. У таких дітей часто спостерігаються порушення процесу перетворення об'єктивної реальності в суб'єктивне сприйняття, коли емоційне усвідомлення певних явищ відбувається неадекватно. Суспільно значущі події не набувають особистісного значення, що в кінцевому результаті призводить до нерозвиненого або спотвореного ставлення до навколишнього світу, до себе, до відсутності емоційних зв'язків, дефіциту любові та турботи, а також до зниженої ініціативності в різних сферах діяльності [22].

Розуміння між батьками, взаємна підтримка, самореалізація кожного з них, а також здатність поєднувати сімейне та особисте життя створюють середовище, яке сприяє розвитку дитини та дотриманню її прав. Важливими аспектами є також змістовне дозвілля, спільна участь у вихованні дітей та рівномірний розподіл домашніх обов'язків. Ці чинники, що є основою ідеї ґендерної рівності, забезпечують формування гармонійної особистості у дитини. Одночасно, захисними факторами, які підтримують майбутніх батьків, є сімейна єдність, соціальна підтримка та релігійні цінності [20, с. 164].

Таким чином, на формування усвідомленого батьківства у чоловіків значний вплив мають такі зовнішні чинники, як війна, освітня політика держави в галузі статевого виховання, роль загальноосвітніх навчальних закладів, а також вплив медіа, Інтернету та соціальних мереж. Не менш важливим є вплив батьківської сім'ї та процесів сімейного виховання [19].

Отже, варто відмітити, психологічна готовність до батьківства – це комплексна характеристика особистості, яка включає в себе емоційну зрілість, відповідальність, здатність до емпатії, усвідомлення власної ролі у вихованні дитини, а також вміння забезпечувати її фізичний, емоційний та соціальний розвиток. Вона формується під впливом власного дитячого досвіду, сімейних цінностей, рівня освіти, соціального оточення та особистісної рефлексії щодо майбутньої батьківської ролі.

1.3 Умови розвитку та класифікація психологічної готовності до батьківства.

Формувальний підхід до розуміння батьківства базується на аналізі виховного потенціалу сім'ї, де батьківство виступає не лише як джерело педагогічних цілей, але й як інструмент їх досягнення. Цей підхід передбачає дослідження виховних стратегій батьків, спрямованих на розвиток у дітей системи рис, переконань і поглядів, які з одного боку сприяють формуванню самосвідомості та індивідуальності, а з іншого – забезпечують інтеграцію особистості у соціальне середовище, починаючи з первинної соціальної групи і завершуючи соціальними структурами вищого рівня [53, с. 125].

У США та інших країнах популярними є концепції формування батьківських установок, зокрема модель сімейного виховання, відома як «Тренінг ефективності батьків». Ця модель стала основою для її адаптації в інших країнах, де підкреслюється важливість підготовки батьків до процесу виховання дітей та встановлення ефективного спілкування з ними [74].

Концепція «Тренінг ефективності батьків» у США, базується на ідеї, що батьки повинні активно розвивати навички ефективного спілкування і взаємодії зі своїми дітьми. Модель підкреслює важливість підтримки позитивного емоційного клімату в сім'ї та формування конструктивних відносин між батьками та дітьми, що дозволяє створювати гармонійне середовище для розвитку особистості дитини [26].

Основні принципи цієї концепції ґрунтуються на ідеї активної, відкритої та емпатійної взаємодії між батьками й дітьми, що сприяє формуванню гармонійних стосунків та розвитку психологічної зрілості обох сторін. Одним із ключових положень є необхідність формування в батьків уміння уважно й чуйно слухати своїх дітей. Такий підхід дає змогу глибше розуміти їхні емоції, потреби та переживання, що, у свою чергу, сприяє зміцненню емоційного зв'язку та підвищує рівень довіри у взаєминах. Уміння слухати передбачає не лише сприйняття вербальних повідомлень, а й здатність розуміти невербальні

сигнали, що дозволяє батькам точніше оцінювати ситуації та адекватно реагувати на них.

Важливим принципом є також відкритість у вираженні власних почуттів і думок з боку батьків. Діти потребують моделі емоційної відвертості, яка демонструє, що вираження емоцій є природним і прийнятним. При цьому особливого значення набуває відсутність маніпулятивних стратегій чи критичних оцінок, оскільки саме вони створюють у дитини відчуття небезпеки та можуть блокувати її готовність до чесного спілкування. Батьківська відкритість у поєднанні з емоційною обережністю формує атмосферу психологічної безпеки, що є сприятливою для повноцінного розвитку [59].

Суттєвим складником концепції є визнання важливості конструктивного розв’язання конфліктів. Замість уникання суперечностей батьки мають оволодіти техніками ефективного діалогу, які дозволяють не лише зменшити напругу, а й сприяють розвитку комунікативних навичок у дітей. Конфлікти розглядаються як природна частина сімейної взаємодії, а їх конструктивне розв’язання – як можливість навчання, особистісного розвитку та зміцнення сімейних зв’язків. Такий підхід підвищує психологічну стійкість дитини та формує уявлення про те, що складні ситуації можуть бути вирішені шляхом співпраці, а не уникання.

Ще одним базовим принципом є активна участь батьків у житті та вихованні дітей, що протиставляється традиційним авторитарним моделям, де батько або мати виступають виключно контролюючими фігурами. Активна позиція передбачає включеність у повсякденні потреби й інтереси дитини, підтримку її ініціатив, залучення до спільних діяльностей і прийняття рішень. Така участь формує партнерський стиль взаємодії, який сприяє розвитку самостійності, відповідальності та впевненості у дітей, а також сприяє підвищенню батьківської компетентності [43].

У сукупності ці принципи формують цілісну концепцію взаємодії, що орієнтується на розвиток емоційно безпечних, відкритих і конструктивних

стосунків між батьками й дітьми, забезпечуючи сприятливі умови для їхнього психологічного та соціального розвитку.

Тренінги для батьків за цією моделлю сприяють розвитку вміння встановлювати здорові кордони, ефективно мотивувати дітей, а також підтримувати баланс між вимогливістю і підтримкою. Ця концепція була широко застосована у США і стала основою для багатьох програм з батьківської освіти, сприяючи зміцненню сімейних відносин і покращенню психологічного клімату в родинах [27].

В умовах незалежності України сучасна наука охоплює широкий спектр питань батьківського виховання, зокрема дослідження теорії та практики сімейного виховання в інших країнах, підготовки молоді до сімейного життя, моральних аспектів виховання, виховання дітей у неповних сім'ях, діяльності інституту батьківства, закономірностей взаємодії батьків і дітей, а також розвитку педагогічної культури батьків. Окремо розглядаються питання підготовки молоді до виконання батьківських і материнських функцій. У багатьох дослідженнях підкреслюється, що усвідомлене ставлення подружжя до виконання батьківських ролей є основою повноцінного сімейного виховання, що формується під впливом досвіду своїх батьків і в свою чергу впливає на якість життя всієї родини. Це усвідомлене ставлення виражається в обранні та дотриманні подружжям певних стилів виховання [26].

Феноменологічна практика ґрунтується на чотирьох основних принципах: розуміння, ухилення від суджень, неупередженості та контекстуальності. Стосовно феномена батьківства ці принципи можна розглянути таким чином: принцип розуміння вимагає врахування впливу суб'єктивних факторів, які визначають переживання та поведінку людини, і на основі цього розуміння дозволяє робити узагальнені висновки. Він передбачає глибоке проникнення в сутність феномена, виведення міркувань, а не однозначних пояснень. Принцип ухилення від суджень означає, що в процесі дослідження необхідно абстрагуватися від звичних стереотипів і шаблонів. Досліджуючи феномен батьківства, ми маємо враховувати його

багатоваріантність, а не виводити категоричні твердження. Принцип неупередженості та точності опису вимагає усунення впливу суб'єктивного досвіду дослідника, моральних установок і інших оціночних факторів. Точність вимагає обережності у виборі слів і термінів для адекватного відображення суті спостережуваного явища батьківства. Принцип контекстуальності підкреслює, що феномен батьківства не існує в ізоляції, а є частиною загального сприйняття людиною навколишнього світу та її самого [65].

Батьківство є багатогранним явищем, яке можна розглядати на двох рівнях: як складну структуру індивіда та як наділндивідуальне ціле, що зазвичай включає двох осіб, які разом беруть на себе відповідальність за нове життя. Якщо застосувати принципи системного підходу до вивчення цього феномена, можна виділити кілька важливих аспектів. По-перше, батьківство є системно детермінованим явищем, тобто, хоча воно являє собою самостійну систему, воно є частиною більш широкої системи – сім'ї. По-друге, батьківство можна розглядати на двох рівнях: як індивідуальний досвід матері та батька і як загальне наділндивідуальне ціле. Обидва ці рівні є етапами становлення батьківства. По-третє, батьківство проявляється у кількох аспектах, що демонструють складну структуру цього явища. Аналіз батьківства повинен охоплювати різні плани, такі як індивідуальні особливості матері і батька, вплив сімейної системи, взаємодія з батьківськими родинами та вплив суспільства в цілому. По-четверте, фактори, що впливають на формування батьківства, є ієрархічно організованими і можуть бути представлені на кількох рівнях: вплив суспільства, батьківської родини, власної сім'ї та особистісного рівня. І, нарешті, батьківство є динамічним явищем, що включає процеси становлення і розвитку [26].

Ці підходи в батьківському вихованні реалізуються через низку принципів, які орієнтують на створення гармонійного, відповідального і збалансованого процесу взаємодії між батьками та дітьми. Застосування таких принципів забезпечує узгодженість виховних стратегій з природними,

культурними, психологічними та соціальними закономірностями розвитку особистості. Кожен із принципів виконує функцію своєрідного нормативного орієнтира, який допомагає батькам формувати ефективну позицію у вихованні та створювати умови, необхідні для емоційного, інтелектуального й соціального розвитку дитини.

Одним із базових є принцип природовідповідності, який враховує природні задатки, інстинкти та психофізіологічні особливості батьків, що сприяють формуванню глибоких родинних почуттів і позитивного ставлення до дітей як продовжувачів роду. Цей принцип передбачає опору на еволюційно сформовані механізми турботи, схильність до емоційної прив'язаності та здатність до емпатії як основу здорової батьківської поведінки. Він також підкреслює роль інстинктивних форм захисної та підтримувальної взаємодії, що сприяють формуванню у дитини почуття безпеки, довіри та стабільності. У межах цього підходу батьки виступають природними носіями умов для емоційного благополуччя дитини, що допомагає закладати основи емоційної підтримки і взаємної турботи у родині [26].

Інший важливий принцип – принцип культуровідповідності, який зосереджується на формуванні батьківських ролей у контексті сучасної культури, з урахуванням загальносвітових тенденцій, але також спирається на національні традиції, звичаї, символічні значення та ментальні особливості суспільства. Батьківство в такому розумінні розглядається як культурний феномен, який змінюється під впливом соціальних трансформацій, історичних умов та культурних норм. Реалізація цього принципу дозволяє уникати механічного перенесення моделей виховання, що не відповідають конкретному соціокультурному контексту, натомість створюючи виховання, яке підтримує як розвиток дитини, так і збереження культурної ідентичності родини та суспільства [50].

Принцип індивідуальності та гендерної рівноваги передбачає врахування як індивідуальних характеристик батьків і дітей, так і їхніх соціально-культурних особливостей, психоемоційних потреб, типів

темпераменту та життєвого досвіду [9]. Застосування цього принципу дає змогу уникати жорстких стереотипів щодо гендерних ролей у вихованні та сприяє створенню умов, у яких кожна дитина може розвиватися відповідно до своїх особистісних схильностей. Крім того, такий підхід підтримує рівноправність чоловічих і жіночих моделей виховання, що забезпечує збалансоване формування особистості дитини та адекватний розподіл відповідальності між батьком і матір'ю [50].

Важливе місце у системі принципів належить принципу адаптивності, який гарантує, що батьківська роль вибудовується відповідно до знань, життєвого досвіду, виховних ресурсів та психологічних можливостей батьків, а також враховує змінювані умови життя. У межах цього принципу батьки розглядаються як активні учасники виховного процесу, здатні гнучко реагувати на потреби дитини, змінювати стратегії виховання, застосовувати нові моделі поведінки та враховувати соціокультурні трансформації. Принцип адаптивності сприяє формуванню динамічної виховної системи, яка дозволяє ефективно взаємодіяти з дитиною у різних вікових періодах і життєвих ситуаціях [75].

Значущим є також принцип гуманізації, який орієнтує на розвиток особистості, здатної до самовираження, самоствердження та побудови відповідальних взаємин. Гуманістичний підхід підкреслює необхідність створення атмосфери довіри, поваги та взаєморозуміння між батьками та дітьми. Він наголошує на тому, що батьки повинні усвідомлювати свою повну відповідальність за наслідки виховних дій, бути чутливими до емоційних потреб дитини та формувати у неї внутрішню свободу, самоповагу та здатність приймати рішення. Таким чином, цей принцип забезпечує моральний фундамент для виховання, сприяючи розвитку гармонійної особистості [50].

Принцип партнерства полягає у залученні до виховного процесу широкого кола учасників: педагогів, психологів, медичних працівників, соціальних служб, правоохоронних органів, громадських організацій і медіа. Партнерство передбачає побудову мережі взаємодії, у якій батьки не

залишаються наодинці з виховними труднощами, а мають можливість отримувати підтримку, консультації та ресурси. Такий принцип підсилює соціальну відповідальність за розвиток і благополуччя дитини, а також дозволяє застосовувати комплексний підхід до формування позитивного виховного середовища [59].

Нарешті, принцип системності підкреслює, що батьківство є багаторівневим, інтегрованим і взаємопов’язаним явищем, яке не можна розглядати ізольовано. Батьківська роль включає ціннісні орієнтації, установки, поведінкові практики, емоційні прояви, стилі виховання та соціальні очікування. Цей принцип передбачає аналіз батьківства у контексті взаємодії з іншими соціальними інститутами – школою, освітніми закладами, громадою, професійним середовищем, культурними нормами. Системний підхід дозволяє побачити виховання не лише як діяльність окремих батьків, а як частину ширшого соціального процесу, у межах якого кожен етап розвитку дитини пов'язаний з попередніми і наступними, формуючи цілісну траєкторію особистісного становлення [27].

У розвинутій формі феномен батьківства включає в себе кілька ключових аспектів, які відображають різні рівні та механізми взаємодії майбутнього чи реально діючого батька з дитиною. До таких аспектів належать ціннісні орієнтації подружжя, що визначають загальний напрям сімейної взаємодії, а також установки та очікування батьків щодо своєї ролі, майбутнього розвитку дитини та власної відповідальності. Сюди ж входять ставлення й переживання, які формують емоційний фон сімейного життя, та стиль виховання, що відображає поведінковий спосіб реалізації батьківських функцій. Усі ці компоненти є взаємопов’язаними, вони утворюють єдину багатовимірну структуру, де кожен елемент має три складові: емоційну, когнітивну та поведінкову.

Сімейні цінності виступають одним із фундаментальних аспектів батьківства, адже саме вони визначають усталені моделі поведінки та уявлення про роль сім’ї в житті людини. Цінності мають міжпоколінний характер і є

результатом тривалого процесу соціалізації, у якому батьки виконують ключову роль. Вони формують у дитини систему уявлень про те, якою має бути сім'я, які функції вона виконує, які способи взаємодії вважаються прийнятними та ефективними. Настанови та очікування батьків впливають на формування уявлень про дитину як про особистість, а також про власну роль у взаєминах із нею. Традиційні сімейні цінності, такі як шлюб, народження та виховання дітей, багатодітність, розуміння батьківства як важливої частини самореалізації та високий престиж батьківських ролей, формують основу ставлення батьків до виховання [76]. Саме ці цінності часто є неповною мірою усвідомленими, проте вони значною мірою визначають поведінку та рішення майбутніх батьків.

Батьківське ставлення включає в себе сукупність почуттів, дій та стилів взаємодії, спрямованих на дитину. Воно проявляється у формах спілкування, здатності взаємодіяти з дитиною, у рівні поваги до її індивідуальності та потреб. Значущість ставлення полягає в тому, що його усвідомлення дитиною безпосередньо впливає на розвиток її самооцінки, довіри до світу, психологічну стійкість та здатність будувати близькі стосунки в майбутньому. Батьківські почуття включають емпатійність, здатність до емоційної підтримки, прийняття і співпереживання. Позиції батьків, тобто їхні стійкі уявлення про дитину та її можливості, формують основу стилю взаємодії, визначаючи рівень контролю, автономії та підтримки. Важливим є те, що ці позиції часто функціонують несвідомо, проте вони суттєво впливають на виховний потенціал сім'ї [62].

Батьківська відповідальність є інтегральною характеристикою, яка включає усвідомлення соціальних, емоційних та особистих обов'язків щодо дитини. Вона охоплює розуміння батьківських функцій, здатність планувати подальші кроки виховання, усвідомлювати можливі труднощі та готовність до їх подолання. Відповідальність передбачає також внутрішню готовність долучатися до активного процесу розвитку дитини, забезпечувати її потреби, створювати безпечний та сприятливий життєвий простір [29]. Цей аспект

значною мірою визначає зрілість майбутнього батька й його психологічну готовність до виконання виховної ролі.

Стиль сімейного виховання відображає типові форми батьківського впливу, способи реалізації виховних функцій, характер спілкування, рівень тепла й контролю. Він включає сукупність прийомів, технік і моделей поведінки, що передаються дитині через взаємодію та щоденне спілкування. Стиль виховання є результатом поєднання ціннісних орієнтацій подружжя, їхніх установок, надій, ставлення до батьківської ролі, переживань, позицій і відповідальності, що визначає комплексну природу цього феномену.

У контексті усвідомленого батьківства важливою є не лише емоційна, когнітивна та поведінкова, а й мотиваційна складова. Мотивація визначає внутрішню готовність до прийняття ролі батька, формує бажання взяти участь у вихованні, впливає на якість і сталість батьківських дій. У дослідженнях підкреслюється, що батьківство є діяльністю, яка потребує високої внутрішньої організованості, цілеспрямованості та смислової наповненості [28]. Відсутність чи низький рівень мотивації може призводити до формального виконання батьківських ролей або уникання відповідальності.

Модель батьківства можна розглядати як структуру, що включає різні рівні усвідомлення. До повністю усвідомленої складової належать батьківські почуття, відповідальність та стиль виховання, тобто ті компоненти, які батько може чітко визначити та контролювати. Частково усвідомленими є батьківські відносини, які регулюються як раціональними, так і емоційними механізмами. Неусвідомленими складовими є батьківські цінності, установки та позиції, які часто формуються під впливом власного досвіду дитинства, соціокультурного контексту та міжпоколінних традицій. Саме ці глибинні структури мають найбільший вплив на формування усвідомленого або неусвідомленого підходу до батьківства, визначаючи готовність чоловіка до реалізації цієї важливої соціальної ролі [77].

Отже, батьківство можна розглядати як соціально-психологічний феномен, який є відносно незалежною підсистемою в структурі сім'ї. Воно

включає в себе набір знань, уявлень та переконань, що стосуються того, як особа сприймає себе в ролі батька чи матері

Атрибутивною якістю батьківства є рівень особистої усвідомленості батьків, особливо в умовах, коли в суспільстві панує недовіра до офіційних інституцій. У таких умовах благополуччя дитини стає результатом усвідомленого вибору батьків, їх здатності створити для дитини найбільш комфортне середовище, яке забезпечує її фізичний, інтелектуальний та психологічний розвиток. Аналіз наукових досліджень показує, що існує низка факторів, що впливають на формування батьківства серед чоловіків, які слід враховувати в процесі дослідження (табл. 1.1)

Таблиця 1.1.

Чинники формування батьківства у чоловіків

	Зовнішні чинники			Внутрішні чинники
	Макрочинники		Мезочинники	Індивідуальні
	формалізовані	неформалізовані		
Чинники	Цілеспрямований вплив з боку державних органів шляхом соціального реагування	Опосередковані дії суспільства	Вплив батьківської сім'ї та сімейного виховання	Особливості особистості чоловіків
Показники	- тип культури; - економічна ситуація в суспільстві; - соціальні норми ставлення до батьківства і материнства; - заклади освіти; - репродуктивні норми -	- засоби масової інформації; - твори мистецтва і культури; - Інтернет–простір та соціальні мережі	- сімейні традиції; - сімейні цінності; - сімейна атмосфера; - провідна діяльність родини; - ціннісні орієнтації та установки батьків	- Я–концепція (образ Я, самооцінка, самовідчуття); - самовизначення (смислові засоби (ідеал, образ майбутнього, образ ідеальної дитини, образ ідеального батька), цінності); - батьківські установки, батьківські очікування, батьківські почуття, батьківська позиція; - батьківська відповідальність і стиль сімейного виховання; - емпатія; - потреба в дітях

Формування усвідомленого батьківства можна розглядати через кілька рівнів факторних впливів. Перший рівень – це макросистема, яка включає

суспільні впливи. Другий рівень – мезосистема, що стосується впливу батьківської сім’ї. Третій рівень – мікросистема, що визначається впливом власної сім'ї. І останній рівень – індивідуальний, що характеризує вплив конкретної особистості.

Фактори, що впливають на формування батьківства, можна поділити на зовнішні та внутрішні. Зовнішні фактори обумовлені впливами з боку різних систем, зокрема макросистеми, мезосистеми та мікросистеми. Внутрішні ж фактори визначаються особливостями особистості, індивідуальними рисами людини. Зовнішні й внутрішні фактори пов'язані з вищезгаданими рівнями впливу.

Фактор мікросистеми, що включає вплив власної сім'ї на готовність чоловіків до батьківства, охоплює низку важливих аспектів взаємодії в родині, які формують у чоловіків уявлення про батьківство, модель поведінки та готовність брати на себе відповідальність за виховання дітей. Один із ключових аспектів полягає в моделях батьківської поведінки, коли чоловіки, що зростають у родинах, де батьки активно займаються вихованням і турботою про дітей, мають позитивний приклад для наслідування та уявлення про те, як бути батьком. Це включає спостереження за тим, як батько взаємодіє з дітьми, розподіляє обов'язки та виявляє емоційну підтримку. Емоційний клімат у родині також є важливим чинником, оскільки стосунки між батьками та дітьми, а також між подружжям, визначають, як чоловік сприймає ідею батьківства. У родинах, де панує любов, повага та взаєморозуміння, чоловік відчуває більшу готовність до виконання цієї ролі, в той час як напружена чи конфліктна атмосфера може викликати сумніви та страхи щодо здатності взяти на себе відповідальність за дітей. Роль матері у вихованні має суттєвий вплив на формування у чоловіка уявлень про батьківство, оскільки її участь у турботі та вихованні дітей визначає, як він сприймає майбутню роль батька. Також важливим є фактор сімейних цінностей та традицій, які передаються від покоління до покоління і включають уявлення про роль батька, важливість сімейних обов'язків та відповідальності за дітей. Соціальні та економічні

умови родини також мають значний вплив на готовність чоловіків до батьківства, оскільки матеріальне забезпечення родини, стабільність у відносинах та готовність до жертв можуть визначати їхнє бажання і здатність брати на себе відповідальність за виховання дітей. У сукупності ці чинники формують основу для того, як чоловік сприймає і розвиває своє ставлення до батьківства, що в свою чергу сприяє його психологічній готовності до цієї важливої ролі.

Зовнішні чинники, що впливають на формування батьківства, можна розглядати з двох аспектів: соціального регулювання та опосередкованого впливу. Перша сторона, що стосується формалізованого соціального регулювання, охоплює систему управлінських впливів з боку державних органів на репродуктивні мотиви сім'ї. Це включає визначення орієнтацій, матеріальних і моральних стимулів народжуваності в межах демографічної політики [5, с. 36]. Водночас неформалізована сторона вказує на інші, менш очевидні впливи, які сприяють формуванню батьківства в суспільстві.

До зовнішніх факторів, що визначають об'єктивні умови життєдіяльності сім'ї, належать кілька груп умов, які вивчаються в кроскультурних дослідженнях. Серед них виділяються суспільно-економічні фактори, зокрема спосіб виробництва, панівна ідеологія, форма власності та інші аспекти. Крім того, важливим є культурне середовище, яке включає рівень освіченості, залучення людей до духовних цінностей суспільства і цивілізації, а також умови для розвитку особистості. Окрему увагу також приділяють природно-географічним особливостям [3].

Сучасне батьківство, за умов соціально-економічних змін, ослаблене через дефіцит батьківської любові, що спостерігається в сьогоденні [10]. Криза батьківства, яка яскраво проявляється у сучасному світі, є наслідком кризи традиційних ролей батька та матері.

Зміни в ролях чоловіка та жінки пов'язані з переорієнтацією соціальних функцій та зрушенням соціокультурних стереотипів маскулінності та фемінності, що обумовлено зміною культурної парадигми в сучасному

суспільстві. Сьогодні традиційні риси жіночності та мужності переплітаються, що призводить до ослаблення колишньої чіткої поляризації статевих ролей і соціокультурних стереотипів, що з ними пов’язані. Цей процес супроводжується, за спостереженнями деяких дослідників, зниженням соціальної значущості як материнства, так і батьківства [17].

Формалізований вплив системи суспільства зазвичай усвідомлюється особистістю, оскільки він безпосередньо пов'язаний із соціальним регулюванням, що сприяє формуванню батьківства. Неформалізований вплив, хоча й менш помітний для індивіда, має значно більший вплив на цей процес. Такий вплив здійснюється через різноманітні соціальні чинники, які відображаються у ціннісних орієнтаціях та установках людини, включаючи засоби масової інформації, твори мистецтва та культури. Сьогодні Інтернет і соціальні мережі стали основними неформальними інструментами цього впливу.

Аналіз літератури дозволяє виокремити ряд аспектів впливу веб-простору на готовність чоловіків до батьківства. Серед них є негативне ставлення до моральних цінностей та ранній вступ до статевого життя. Масові медіа, через величезну кількість сексуальних образів, стимулюють дівчат прагнути до сексуальності та привабливості, пропонуючи лише один сценарій поведінки – експлуатацію чоловічого сексуального бажання. Ці дівчата часто вважають, що контролюють ситуацію, не усвідомлюючи, як поступово перетворюються на сексуальні об’єкти. Агресивне медіасередовище, нав’язуючи стандарти зовнішності, впливає на самосприйняття чоловіків, їхню сексуальність і взаємини з протилежною статтю. У той же час спостерігається загальна незрілість підростаючого покоління до усвідомленого батьківства, що підтверджується високим рівнем розлучень серед молодих сімей, зростанням кількості соціальних сиріт та зменшенням народжуваності. Крім того, знижується довірливість у стосунках між батьками і дітьми, скорочуються можливості для батьківського контролю. Діти перестають звертатися за допомогою до батьків, що сприяє процесу

відчуження між поколіннями в родині. Водночас існують ініціативи створення сайтів, які мають на меті формування усвідомленого підходу до батьківства, зокрема Центр свідомого батьківства SWEET, заснований у Львові в 2005 році за підтримки Асоціації свідомого батьківства України. Віртуальний простір може мати значний вплив на розвиток дитини та формування її світогляду, а в перспективі – на створення усвідомлених батьків [32].

Аналізуючи вплив внутрішніх факторів на формування усвідомленого батьківства у чоловіків, можна відзначити, що найбільше уваги приділяється репродуктивним установкам і поведінці особистості. Одним із ключових аспектів є роль внутрішніх суб'єктивно-психологічних чинників, які суттєво впливають на процес формування батьківства. До таких чинників належать ціннісні орієнтації, синтез свободи, дружелюбний компроміс та партнерські відносини. Крім того, важливою особистісною якістю, необхідною для ефективного материнства, є емпатія, яка дозволяє створювати гармонійні стосунки та забезпечувати психоемоційну підтримку. Крім того, на думку деяких дослідників, наявність емпатійного комплексу є важливою для виконання психотерапевтичної функції шлюбу, допомагаючи партнерам підтримувати один одного на емоційному рівні.

До внутрішніх особистісних факторів батьківства належать кілька ключових аспектів. Одним з них є Я-концепція, яка включає образ Я та самооцінку. Крім того, важливими є процеси самовизначення, що відображаються через ідеали, образи майбутнього, уявлення про ідеальну дитину та батька, а також цінності. Важливу роль відіграють батьківські установки, очікування, почуття та позиція. Крім того, важливими факторами є батьківська відповідальність, стиль сімейного виховання та роль батька, а також потреба в дітях.

Основним механізмом формування уявлень про майбутнє батьківство у підлітковому віці є процес статево-рольової ідентифікації в родині. Це виявляється в бажанні відтворити модель батьківської сім'ї у власному

майбутньому шлюбі. При цьому взаємовідносини між батьками часто сприймаються як еталон, хоча насправді вони не завжди такими є.

Вплив на формування психологічної готовності до усвідомленого батьківства можна поділити на зовнішні та внутрішні чинники. До зовнішніх відносяться макрочинники, які включають цілеспрямований вплив з боку державних органів через соціальне реагування (формалізовані чинники). Це такі аспекти, як тип культури, економічна ситуація в суспільстві, соціальні норми ставлення до батьківства та материнства, роль закладів освіти, репродуктивні норми, а також опосередковані впливи суспільства, до яких належать засоби масової інформації, твори мистецтва, культура, Інтернет-простір та соціальні мережі. Мезочинники включають вплив батьківської сім'ї та сімейного виховання, які визначаються сімейними традиціями, цінностями, атмосферою в родині, діяльністю родини та ціннісними орієнтаціями батьків. Індивідуальні чинники, у свою чергу, пов'язані з особистісними характеристиками, такими як Я-концепція, самовизначення через смислові засоби (ідеали, образи майбутнього сімейного життя, ідеальної дитини та батька), цінності, батьківські установки, очікування, почуття та позиція, а також відповідальність, стиль сімейного виховання, емпатія та потреба в дітях.

Висновки до першого розділу

Батьківство є складним соціально-психологічним феноменом, що включає різноманітні підходи та теоретичні концепції, кожен з яких висвітлює різні аспекти цього явища. Вивчення батьківства дозволяє розглянути його через призму біологічних, культурних, соціальних, психологічних і педагогічних факторів, що разом визначають його структуру і функціональність у сім'ї. Під впливом цих факторів формуються батьківські ролі, ставлення та відповідальність, а також взаємодія з дітьми і партнерами. Важливим є те, що батьківство є динамічним процесом, який змінюється під час життя особистості. Це явище взаємопов'язане з соціальними потребами,

культурними традиціями та індивідуальними переживаннями, що разом визначають його сутність і значення для розвитку особистості та суспільства.

Психологічна готовність до батьківства – це сукупність особистісних якостей, які дозволяють усвідомлено та відповідально підходити до виховання дитини. Вона охоплює емоційну зрілість, здатність до співпереживання, розуміння батьківських обов’язків і прагнення створити сприятливі умови для розвитку дитини. Формування цієї готовності залежить від власного досвіду, сімейних традицій, рівня освіти, соціального середовища та особистого усвідомлення майбутньої ролі батька чи матері.

У результаті аналізу можна зробити висновок, що на готовність чоловіків до усвідомленого батьківства впливає цілий ряд зовнішніх і внутрішніх чинників, серед яких важливе місце займають сімейні відносини та виховання. Проблеми, що виникають в сучасних сім'ях, такі як матеріальна скрута, насильство та психо-емоційні труднощі, мають безпосередній вплив на розвиток дітей і їхню здатність до створення здорових родин у майбутньому. Складна соціальна ситуація, зокрема війна та економічні труднощі, посилюють ці проблеми, ускладнюючи процес виховання та становлення усвідомленого батьківства. Водночас важливими є освітні політики, підтримка в родині та соціальні ресурси, що можуть підтримати молодь на шляху до відповідального батьківства. Загалом, усвідомлення батьківської ролі потребує комплексного підходу, що охоплює різноманітні аспекти життєдіяльності та соціального середовища.

Батьківство є складним соціально-психологічним феноменом, що впливає на формування особистості та розвиток дітей. Воно включає в себе різні аспекти, такі як емоційні, когнітивні та поведінкові складові, що забезпечують ефективне виховання.

Важливими є мотиваційні фактори, що визначають успішність батьківської діяльності та взаємодії з дитиною. Модель батьківства, що враховує як усвідомлені, так і неусвідомлені складові, дозволяє глибше зрозуміти процес виховання та роль батьків у формуванні родинних цінностей.

Таким чином, батьківство є динамічним та багатогранним явищем, що потребує постійного розвитку та адаптації до соціальних і культурних змін.

РОЗДІЛ 2
ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ГОТОВНОСТІ ЧОЛОВІКІВ РІЗНОГО ВІКУ ДО БАТЬКІВСТВА

2.1. Організація та методи дослідження готовності чоловіків різного віку до батьківства.

Емпіричне дослідження здійснювалося на вибірці, що складалася з 45 чоловіків віком від 20 до 45 років. Для забезпечення більш детальної та диференційованої оцінки психологічних характеристик респондентів, вибірку було поділено на три вікові групи: першу групу становили чоловіки віком від 20 до 29 років (n = 15), другу – від 30 до 39 років (n = 15), третю – від 40 до 45 років (n = 15).

Додатково було проаналізовано сімейний статус респондентів, зокрема наявність дітей та їхній вік, оскільки дані показники можуть впливати на рівень психологічної готовності до батьківства. Серед чоловіків віком 20–29 років 9 осіб (60%) не мали дітей, 6 респондентів (40%) мали одну дитину віком до 3 років. У віковій групі 30–39 років 11 чоловіків (73%) мали одну дитину віком від 3 до 10 років, 3 респонденти (20%) – двох дітей, 1 респондент (7%) не мав дітей. У групі 40–45 років усі учасники мали дітей: 10 осіб (67%) – двох дітей віком від 7 до 18 років, 5 осіб (33%) – одну дитину віком понад 10 років. Таким чином, вибірка є гетерогенною за досвідом батьківства, що дозволяє врахувати як уявлення про майбутнє батьківство, так і досвід реального виконання батьківської ролі.

Таблиця 2.1

Розподіл респондентів за віком, наявністю дітей та їх віком (n = 45)

Вікова група чоловіків	Кількість респондентів	Наявність дітей	Кількість дітей	Вік дітей
20–29 років	15 осіб	Не мають дітей – 9 осіб (60%)	–	–
		Мають дітей – 6 осіб (40%)	1 дитина	до 3 років
30–39 років	15 осіб	Не мають дітей – 1 особа (7%)	–	–

Продовження таблиці 2.1

		Мають дітей – 14 осіб (93%)	1 дитина – 11 осіб (73%)	3–10 років
			2 дитини – 3 особи (20%)	4–12 років
40–45 років	15 осіб	Мають дітей – 15 осіб (100%)	1 дитина – 5 осіб (33%)	понад 10 років
			2 дитини – 10 осіб (67%)	7–18 років

Основною метою дослідження було визначення рівня готовності чоловіків до батьківства, що оцінювався за трьома складовими: особистісною, мотиваційною та когнітивною, а також виявлення закономірностей у прояві цих характеристик у представників різних вікових категорій.

Гіпотеза дослідження полягає в припущенні, що рівень і структура психологічної готовності до батьківства істотно відрізняються у чоловіків різних вікових груп і залежать від поєднання мотиваційних, емоційних, когнітивних та соціально-психологічних чинників.

Для обробки отриманих даних застосовувалися методи, що дозволяли комплексно оцінити як загальні тенденції, так і взаємозв’язки між окремими параметрами. Зокрема, проводився описовий статистичний аналіз, що включав розрахунок середніх значень, медіани та стандартного відхилення, що дозволяло визначити центральні тенденції та варіативність показників у кожній віковій групі. Додатково розраховувалися мінімальні та максимальні значення, асиметрія та ексцес, що дало можливість оцінити форму розподілу даних і перевірити відповідність емпіричних показників нормальному розподілу. Одночасно здійснювався аналіз частот, який давав змогу виявити розподіл респондентів за категоріями готовності до батьківства, а також порівняти відносну кількість учасників у різних рівнях оцінюваних параметрів. Для визначення взаємозв’язків між складовими готовності до батьківства використовувався коефіцієнт кореляції Пірсона, що дозволяло оцінити силу та напрямок кореляційних залежностей між особистісними, мотиваційними та когнітивними показниками. Крім того, для оцінки сили

зв’язку між окремими категоріальними показниками застосовувався χ^2-критерій Пірсона, який дозволив виявити статистично значущі асоціації між рівнями готовності та віковими групами. Крім того, для порівняння результатів між трьома віковими групами застосовувався непараметричний тест Крускала–Уолліса, що забезпечував можливість виявлення статистично значущих відмінностей у рівнях готовності до батьківства серед чоловіків різного віку, незалежно від розподілу даних у вибірках. У разі виявлення значущих розбіжностей проводився пост-хок аналіз (тест Данна), що дозволив уточнити, між якими саме групами спостерігалися відмінності. Також обчислювався показник ефекту (η^2 та r), що дав змогу оцінити практичну значущість отриманих статистичних результатів, а не лише їхню формальну значущість.

Застосування зазначених методів статистичного аналізу дозволило не лише оцінити середні значення та дисперсії показників у кожній віковій групі, але й ідентифікувати закономірності взаємодії особистісних, мотиваційних та когнітивних складових готовності до батьківства, що забезпечило комплексний підхід до розуміння психологічних характеристик чоловіків у різних вікових категоріях.

Для вивчення психологічної готовності чоловіків різного віку до батьківства було вибрано ряд методик, що дають змогу оцінити різні аспекти цієї готовності, зокрема особистісний, мотиваційний та когнітивний рівні. Ці методики є валідними і надають можливість аналізувати як якісні, так і кількісні аспекти психологічної готовності.

Для вивчення особистісного аспекту психологічної готовності чоловіків різного віку до батьківства було використано опитувальник «Батьківські позиції» (Є. Пороцька, В. Спиридонов). Мотиваційний аспект соціально-психологічної готовності чоловіків до усвідомленого батьківства досліджується за допомогою анкети «Ставлення до майбутньої дитини» та методик «Ваша потреба в дітях» (О. Сізанов), а також «Батьківський твір» (Г. Бурменська, О. Захарова, О. Карабанова, Г. Шведовська).

Для вивчення когнітивної складової психологічної готовності чоловіків різного віку до батьківства було використано анкету «Уявлення про сімейну та батьківську ролі» та модифіковану методику незакінчених ситуацій (МНС) для оцінки компетентності майбутніх батьків (Н. Міхєєва). Застосований комплекс методик для дослідження особливостей психологічної готовності чоловіків до батьківства подано в таблиці 2.2.

Як метод дослідження було використано анкетування (анкети «Ставлення до майбутньої дитини», «Уявлення про сімейну та батьківську ролі», Додатки А-Б), що дало змогу визначити, наскільки важливою є дитина для майбутніх батьків, який тип батьківського ставлення вони мають, а також оцінити рівень знань майбутніх батька та матері щодо виховання і розвитку дітей.

Таблиця 2.2

Методики дослідження психологічної готовності чоловіків до батьківства

Складові готовності чоловіків до батьківства	Методики дослідження
Особистісна	Опитувальник «Батьківські позиції» (Є. Пороцька, В. Спиридонов)
Мотиваційна	Анкета «Ставлення до майбутньої дитини» Опитувальник «Ваша потреба в дітях» (О. Сізанов) Методика «Батьківський твір» (Г. Бурменська, О. Захарова, О. Карабанова, Г. Шведовська)
Когнітивна	Анкета «Уявлення про сімейну та батьківську ролі» Модифікована методика незакінчених ситуацій (МНС) для діагностики компетентності майбутніх батьків (Н. Міхєєва)

Анкета «Ставлення до майбутньої дитини» складалася з трьох основних блоків питань. Аналіз проводився на основі виділених складових психологічної готовності до батьківства у чоловіків (особистісної, мотиваційної, когнітивної). Цінність дитини для батьків оцінюється за різними критеріями: висока цінність визначалась при наявності самостійної значущості дитини для батьків; знижена цінність спостерігалась, коли ставлення до дитини було зумовлене іншими цінностями, такими як прагнення забезпечити соціальний статус сім'ї, побудова власного майбутнього,

сприйняття дитини як способу привернення партнера, самореалізації чи задоволення потреби в об'єкті емоційного впливу.

Для аналізу батьківського ставлення до дитини використовувалися такі критерії: позитивне емоційне ставлення (орієнтація на себе та одночасно на стан дитини), негативне емоційне ставлення (негативне ставлення до дітей), відсторонене ставлення (байдужість до дитини). Виділені блоки містили питання, що допомагають визначити рівень особистісної готовності до батьківства. Питання в першому та другому блоках дали змогу оцінити сформованість установок щодо стратегії виховання, усвідомлення відповідальності за розвиток дитини та батьківську позицію, а також готовність долати труднощі, пов'язані з народженням і вихованням дитини. Третій блок питань був спрямований на виявлення рівня знань майбутніх батьків про особливості розвитку та виховання дітей. Ці питання також допомогли визначити ставлення до виховання, відповідальність за розвиток дитини та готовність до труднощів батьківства. Текст анкети можна знайти в Додатку А.

Перша анкета оцінює ставлення до майбутньої дитини, в той час як друга орієнтована на вивчення уявлень чоловіків про їхні ролі в сім’ї та як батьків. Текст анкети «Уявлення про сімейну та батьківську ролі» представлений у Додатку Б.

Як показав попередній аналіз, вивчення взаємодії між дитиною та батьками, а також її вплив на психічний розвиток дітей дошкільного віку, включає різні підходи до структури батьківської позиції. Обговорюється проблема неправильного виховання та його зв’язок із дитячими неврозами. Окрім того, вивчаються різні класифікації стилів виховання та моделей поведінки, деякі з яких можуть спричиняти аномальний розвиток дитини. Результати досліджень вказують на два основні параметри ставлення батьків до дитини, які мають значний вплив на її розвиток.

Є. Пороцька та В. Спиридонов розробили авторську модель батьківської позиції, яка стосується як ставлення до розвитку дитини, так і участі батьків у

цьому процесі. Модель включає два аспекти: активну участь або відсторонення від процесу виховання (наприклад, «прийняття – неприйняття», «я потрібен, мене люблять – я не потрібен, мене не люблять», як зазначає Г. Хоментаускас). Інший аспект полягає в способах впливу батьків на розвиток дитини, зокрема контроль та вимоги. Ці фактори визначаються різними теоретиками, наприклад, демократичний і авторитарний стилі виховання (А. Болдуїн), терпимість або стримування (Е. Шефер), а також рівень спілкування (Д. Баумрінд). Кожен з цих підходів враховує вікові особливості дитини, що сприяє її оптимальному розвитку або може перешкоджати цьому, якщо не беруться до уваги ці особливості. Отже, емоційне ставлення до дитини та методи впливу на неї є основними елементами батьківської позиції, що безпосередньо впливають на розвиток дитини.

Є. Пороцька та В. Спиридонов для позначення способів впливу, що враховують вікові особливості дитини та сприяють її розвитку, використали термін «ампліфікація», введений О. Запорожцем. Згідно з його концепцією, основним шляхом розвитку дитини є ампліфікація, що передбачає збагачення її досвіду і наповнення діяльності найбільш значущими формами та способами. У протилежному контексті О. Запорожець використовував термін «акселерація», що означає раннє, форсоване навчання дитини без урахування її вікових особливостей, що може призвести до негативних наслідків для розвитку.

На основі цієї концепції був створений опитувальник, який використовує два ключових параметри як шкали для оцінки. Опитувальник орієнтований на вивчення батьківської позиції щодо психічного розвитку майбутніх дітей і рекомендований авторами для застосування як у наукових, так і в практичних дослідженнях. Інструкції, текст опитувальника та рекомендації щодо обробки результатів можна знайти в Додатку В.

Для кожної шкали підраховують кількість позитивних і негативних відповідей окремо для кожного полюса шкали. Потім обчислюються два показники: загальний бал за шкалою А і загальний бал за шкалою В. Загальний

бал за шкалою А визначається як різниця між сумами відповідей на питання, що відображають позицію «ампліфікація», і відповідями на питання, що відображають позицію «акселерація». Аналогічним чином обчислюється загальний бал за шкалою В, що являє собою різницю між сумами відповідей на питання, які відображають позицію «активність», та відповіді, що характеризують позицію «пасивність». Питання опитувальника, які відносяться до шкали А, включають пункти 1, 3, 6, 8, 9, 10, 13, 14, а до шкали В – пункти 2, 4, 5, 7, 11, 12, 15, 16.

Інший аспект аналізу полягає у виявленні тверджень опитувальника, які потребували коригування. Для цього аналізуються відповіді респондентів на кожне питання.

Аналіз зібраних даних також включає перевірку на можливий зв'язок між двома параметрами батьківської позиції: ставленням до розвитку (активною або пасивною позицією) та розумінням розвитку як процесу акселерації чи ампліфікації. Результати обчислення коефіцієнта кореляції Пірсона показують статистичну незначущість, що вказує на відсутність взаємозв'язку між цими параметрами. Це дозволяє використовувати їх як незалежні шкали під час діагностики батьківської позиції.

Для оцінки рівня потреби в дітях у чоловіків різного віку було використано тест «Ваша потреба в дітях» А. Сізанова. Тест базувався на незакінченому реченні «Народження дитини – це ...», після якого слідувало 26 тверджень. Респонденти мали відповісти «так», якщо згодні, і «ні», якщо не згодні. Текст тесту та ключ до нього наведені в Додатку Г. За результатами тесту можна визначити одну з двох тенденцій: виражену потребу в дітях або невиражену потребу. Високий рівень мотиваційної складової психологічної готовності до батьківства співвідноситься з вираженою потребою в дітях.

Для оцінки особливостей батьківської позиції було затосовано методику «Батьківський твір» (Г. Бурменська, О. Захарова, О. Карабанова, Г. Шведовська), яка є однією з найбільш інформативних та надійних технік для діагностики. Вона дозволила виявити сприйняття та переживання

майбутніми батьками й матерями відносин з дитиною, а також особистісні характеристики респондентів. Основною темою для написання була відкрита тема «Я і моя майбутня дитина», яка не передбачала конкретизації змісту твору, дозволяючи чоловікам висловити свої думки, почуття та уявлення. Час на написання твору був не обмежений.

Для інтерпретації твору важливими є такі аспекти, як ставлення до завдання, обсяг написаного, мова і стиль викладу, а також наявність підкреслень і малюнків. Відмова від виконання завдання може бути інтерпретована як прояв психологічного захисту та бар'єрів, що ускладнюють усвідомлення власних відносин з дитиною. Якщо респонденти проявляють настирливу цікавість щодо змісту твору, це може свідчити про високий рівень соціальної тривожності та особистісну неготовність до батьківства.

Малий обсяг твору може свідчити про відмову від завдання, пасивне ставлення до його виконання або поверхневе виконання. Надмірно великий обсяг, у свою чергу, може вказувати на велику емоційну залученість автора. Серед основних стилів оповідання можна виділити: канцелярський стиль, який нагадує формальний автобіографічний опис, і вказує на значну дистанцію в стосунках з майбутньою дитиною та труднощі в спілкуванні; описовий стиль, що зазвичай не містить розгляду проблем або труднощів у взаємодії; проблемний стиль, що характеризується мінімальним описом властивостей дитини, але з акцентом на потенційні труднощі, пов'язані з її народженням; та описово-проблемний стиль, що поєднує інформаційні описи і питання виховання дитини.

Підкреслення в тексті дозволяють автору акцентувати увагу на важливих моментах і виділити ключові аспекти. Іноді таке підкреслення може вказувати на спробу автора перекласти відповідальність за виниклу ситуацію на себе, на іншого члена родини або на майбутню дитину. Малюнки, які можуть бути як швидкими ескізами, так і тематичними зображеннями, також мають своє значення. У випадку, коли це прості начерки, вони можуть вказувати на наявність внутрішніх бар'єрів і механізмів захисту. Якщо

малюнки більш детальні і тематичні, це свідчить про емоційну залученість до уявлень про майбутні стосунки з дитиною.

Структурування простору на аркуші надає важливу інформацію про індивідуальні та особистісні особливості автора. Це включає повноту використання простору аркуша, застосування полів, лінійок для вирівнювання тексту, а також застосування абзаців та нового рядка. Текст, який заповнює весь аркуш без структурування, може свідчити про емоційну залученість автора до теми, його імпульсивність та втрату контролю над процесом письма. Використання полів і лінійок може вказувати на високу соціалізацію автора, його схильність орієнтуватися на соціальні норми та правила.

Ключовими для аналізу батьківських творів є змістовні показники. До них належать: дотримання заданої теми; баланс трьох основних частин твору; згадка імені майбутньої дитини; опис можливих етапів розвитку дитини, її індивідуальних характеристик і особливостей, а також стосунків з автором і іншими членами сім'ї; оцінка дитини; ставлення автора до майбутньої дитини; опис підходів до виховання, що застосовуються батьками, і їх оцінка ефективності. Відповідність темі твору є важливим індикатором прийняття завдання. Відхилення від теми може свідчити про приховану відразу до майбутньої дитини і активацію захисних механізмів.

Ім'я майбутньої дитини, що використовується в творі, надає важливу діагностичну інформацію про емоційне ставлення до дитини з боку майбутніх батьків, їх вибір позиції у взаємодії з нею, а також ступінь емоційної близькості між ними. Використання зменшувальних форм імені може містити ніжний або зневажливий підтекст, що дозволяє зробити висновок про емоційний настрій батьків. Ніжні прізвиська, у свою чергу, можуть бути ознакою того, що дитина має велике емоційне значення для батьків. Якщо ім’я дитини в творі взагалі не згадується, це може свідчити про недостатнє визнання її самоцінності. Часте замінювання імені дитини на займенники "він" або "вона" може вказувати на емоційне відсторонення батьків від дитини.

Інформація про історію розвитку дитини може вказувати на певні емоційні проблеми у батьків. Негативне ставлення до минулого часто є ознакою невирішених конфліктів, хронічної фрустрації чи психологічних травм. Песимізм у сприйнятті теперішнього часу може свідчити про стрес, депресію або фрустрацію батьків, тоді як тривожність щодо майбутнього може вказувати на невпевненість у своїх виховних можливостях.

Опис якостей і переваг дитини, який надають батьки, може мати вибірковий характер, підкреслюючи фізичні особливості, зовнішність, біографічні дані, знання, навички, досягнення, поведінку та спілкування дитини. Це дозволяє оцінити важливість певних властивостей для батьків і вказує на їхні пріоритети у вихованні. Оцінка дитини може бути виражена прямо чи непрямо, в позитивному, негативному або амбівалентному вигляді. Збалансованість оцінок дозволяє сформувати загальну думку про ставлення батьків до дитини.

Виявлення методів виховання, таких як заохочення і покарання, також є важливим аспектом у розумінні батьківських уявлень. Важливо звертати увагу на те, як батьки порівнюють свої методи з тим, що вони переживали в дитинстві в своїх родинах [36].

Дослідження уявлень про батьківство серед чоловіків різного віку було проведено за допомогою анкетування та модифікованої методики незакінчених ситуацій (МНС), яка дозволяє оцінити компетентність майбутніх батьків.

Детально ситуації методики МНС представлені у додатку Д.

Варто зазначити, що чотири типи ситуацій було визначено на основі спостережень за поведінкою дошкільнят, школярів і підлітків, що підтверджує їх універсальність. Особливо слід звернути увагу на перший і другий типи проблемних ситуацій. Спочатку вони розглядалися як один тип, пов’язаний із порушенням кордонів, проте подальший аналіз показав суттєві відмінності між ними.

У першому випадку дитина відкрито виражає протест проти встановлених правил і домовленостей, відмовляючись їх дотримуватися, навіть якщо вони чітко сформульовані. У другому випадку, навпаки, вона висловлює свої бажання, наполягає на їхньому виконанні, не враховуючи наявні правила та обмеження.

Отже, формування батьківської компетентності передбачає не лише розуміння основних типів взаємодії з дітьми, а й визначення ефективних способів реагування, які сприятимуть гармонійному розвитку дитини.

Автор розглядає різні групи батьківських компетенцій, які є необхідними для ефективної взаємодії з дитиною залежно від типу ситуації.

Коли дитина протестує проти озвучених правил поведінки, батьки повинні вміти чітко описати її дії, нагадати про встановлені норми та пояснити їх у доступній формі. Важливо також вказати на невідповідність поведінки дитини цим правилам, висловити власні почуття щодо ситуації та заздалегідь попередити про можливі наслідки.

Якщо дитина висловлює бажання, що виходять за межі встановлених у сім'ї норм, батькам необхідно визнати її право на власні прагнення, звернути увагу на позитивний аспект висловленого бажання, нагадати про чинні правила та пояснити причину певних обмежень. У такій ситуації доречно запропонувати альтернативу, яка дозволить знайти компроміс між бажанням дитини та встановленими межами.

Прояви власної активності дитини також вимагають від батьків відповідних компетенцій. Важливо вміти правильно оцінити її дії, підтримати позитивні прояви, висловити схвалення як вербально, так і через фізичний контакт. Однак якщо активність дитини порушує прийняті межі, необхідно тактовно вказати на ці обмеження та запропонувати інший варіант дій, який би відповідав встановленим нормам.

Коли дитина зазнає фізичних чи моральних страждань, батьківська компетентність проявляється у здатності підтримати її емоційно, висловити співчуття та використати фізичний контакт для заспокоєння. Важливо дати

можливість дитині вільно поділитися своїми переживаннями, підтримати її у цьому та допомогти розібратися в причинах ситуації. Також варто разом обговорити можливі варіанти подальших дій, які допоможуть дитині впоратися з труднощами.

Методика розроблена у формі набору з двадцяти ситуацій, які пропонуються для аналізу батькам або майбутнім батькам. Завдання учасника полягає в тому, щоб завершити опис ситуації, сформулювавши відповідну реакцію батька. При цьому потрібно записати варіант відповіді, який, на думку випробуваного, є найбільш правильним і зразковим.

У додатку Д представлено три варіанти тесту, які охоплюють проблемні ситуації взаємодії батьків із дітьми різного віку: дошкільниками, школярами середньої ланки та підлітками. Вони відрізняються за змістом ситуацій, а також співвідношенням різних типів проблемних випадків. Відмінності у пропорціях обумовлені результатами емпіричного аналізу, який враховував частоту виникнення ситуацій певного типу у відповідях респондентів залежно від вікової групи дітей. Передбачається, що це співвідношення може відображати не лише частоту певних проблем у вихованні, а й суб'єктивну значущість різних типів ситуацій, зокрема випадків порушення встановлених меж чи проявів дитячої активності.

Методика передбачає використання двох варіантів тесту, у яких стать персонажа в ситуаціях відповідає статі респондента (для дівчат і юнаків окремо). Рівень батьківської компетентності оцінюється шляхом порівняння відповідей учасників із визначеними еталонними реакціями.

Як приклад, Н. Міхєєва наводить аналіз відповідей батьків на ситуацію, пов'язану з проявом активності дитини. У ній описується, як п'ятирічний хлопчик, повертаючись із дитячого садка, з радістю повідомляє, що навчився самостійно зав'язувати шнурки. Демонструючи свої нові навички, він затримує вихід із садочка, захоплено показуючи дорослим свої успіхи. Відповідь батьків на цю ситуацію аналізується з точки зору їхньої реакції та підтримки ініціативності дитини.

Під час тестування відповіді респондентів фіксуються модератором, який може також записувати час реагування та спонтанні коментарі учасників. Надалі ці дані обробляються відповідно до спеціальної методики аналізу.

До компетентних реакцій батьків у подібних ситуаціях належать: опис дій, які виконала дитина; позитивна оцінка її зусиль із можливістю словесної або фізичної похвали; вираження радості й підтримки досягнень дитини; визначення меж поведінки, якщо її активність виходить за допустимі рамки; пропозиція альтернативних варіантів дій, що не суперечать встановленим нормам.

Ці реакції ґрунтуються на розумінні вікових особливостей дитини та відповідальності батьків у процесі її розвитку, що передбачає підтримку самостійності й активності при одночасному формуванні навичок дотримання соціальних норм.

Отже, розроблена методика дозволяє не тільки оцінити загальний рівень батьківської компетентності, але й виявити потенційні проблемні аспекти в взаємодії батьків з дитиною. Під час підсумкової інтерпретації можна визначити три рівні батьківської компетентності: високий (коли респондент вміло застосовує майже всі необхідні навички для конкретної ситуації), середній (коли респондент використовує половину необхідних навичок), і низький (коли відповіді респондента не є компетентними і можуть погіршити ситуацію). Використання даних методик та тестів дає змогу об'єктивно оцінити різноманітні аспекти психологічної готовності чоловіків до батьківства.

2.2. Аналіз та інтерпретація отриманих даних дослідження готовності чоловіків різного віку до батьківства.

Особистісна готовність до батьківства оцінювалася за допомогою стандартизованого опитувальника «Батьківські позиції» (Є. Пороцька, В. Спиридонов), який передбачає вимір двох ключових аспектів психологічного ставлення чоловіка до батьківської ролі: ампліфікації–акселерації та активності–пасивності. Шкала ампліфікація–акселерація відображає здатність індивіда до посиленої уваги та залучення у виховний процес, орієнтацію на розширення власного батьківського потенціалу, тоді як шкала активність–пасивність характеризує рівень емоційної та поведінкової включеності у батьківські обов'язки, від пасивного спостереження до активної участі у розвитку дитини.

Для підтвердження наявності статистично значущих вікових відмінностей було проведено порівняння середніх показників між групами чоловіків за допомогою t-критерію Стьюдента (при нормальному розподілі) та непараметричного критерію Манна–Уітні (для шкал із відхиленням від нормальності). Аналіз показав, що різниця між групами 20–29 та 30–39 років за шкалою ампліфікація–акселерація є статистично значущою ($U = 178$, $p < 0,05$), а також між групами 20–29 та 40–45 років ($t = 2,41$, $p < 0,05$). За шкалою активність–пасивність найвиразніші відмінності спостерігаються між групами 20–29 та 40–45 років ($U = 165$, $p < 0,01$), що свідчить про зростання активної поведінкової готовності з віком.

Аналіз середніх значень за шкалами, представлених у таблиці 2.3, свідчить про чітку вікову тенденцію: із зростанням віку чоловіки демонструють більш виражені прояви особистісної готовності до батьківства.

Молодші респонденти (20–29 років) характеризуються переважно позицією акселерації, що поєднується із певним рівнем пасивності у практичній реалізації батьківських функцій. Така модель поведінки може відображати недостатню життєву та емоційну зрілість, а також обмежений досвід взаємодії з дітьми або підготовки до батьківства.

У віковій групі 30–39 років спостерігається помітне збільшення середнього балу за обома шкалами, що вказує на активнішу участь у

батьківських процесах і більшу орієнтацію на розвиток власного потенціалу як батька.

Старші чоловіки (40–45 років) демонструють найвищі показники, що свідчить про усвідомлену готовність, здатність до відповідального виховання та активну роль у формуванні емоційного та соціального середовища дитини. Отримані статистичні результати підтверджують, що відмінності між віковими групами не є випадковими, а мають стійкий характер, що дозволяє стверджувати про вікове зростання особистісної готовності до батьківства. Таким чином, використання критеріїв Стьюдента та Манна–Уітні дозволило кількісно обґрунтувати виявлені тенденції й підсилити інтерпретацію емпіричних даних.

Таблиця 2.3

Рівень особистісної готовності до батьківства за шкалами опитувальника (n = 45)

Вікова група	Середній бал шкала А (ампліфікація–акселерація)	SD	Середній бал шкала В (активність–пасивність)	SD
20–29	12,3	2,5	10,8	3,1
30–39	14,7	3,2	12,1	2,8
40–45	15,2	2,9	13,5	3,0

Коефіцієнт кореляції Пірсона між шкалами ампліфікації–акселерації та активності–пасивності склав r = 0,12, що є статистично незначущим показником. Такий результат вказує на відносну незалежність двох складових особистісної готовності: наявність високого рівня ампліфікації не обов’язково корелює з активною поведінкою у батьківстві, що може свідчити про різноманітні індивідуальні стратегії реалізації батьківських функцій. Зокрема, деякі чоловіки можуть бути психологічно мотивованими та орієнтованими на саморозвиток у ролі батька, але демонструвати відносну пасивність у

практичних аспектах взаємодії з дитиною, що потребує додаткової підтримки та формування відповідних навичок.

Таким чином, результати дослідження підкреслюють багатовимірний характер особистісної готовності до батьківства та демонструють, що її формування відбувається поступово, із накопиченням життєвого досвіду та зростанням вікової зрілості. Аналіз вікових відмінностей дозволяє визначити, що психолого-педагогічна підготовка та консультування можуть бути особливо актуальними для молодших чоловіків, щоб підтримати їх у розвитку активних та відповідальних батьківських стратегій.

Мотиваційна складова готовності чоловіків до батьківства оцінювалася за допомогою методик «Ставлення до майбутньої дитини», «Ваша потреба в дітях» (О. Сізанов) та «Батьківський твір», що дозволяють комплексно визначити ступінь усвідомленої готовності чоловіків до батьківства, рівень внутрішньої мотивації та емоційне ставлення до майбутньої дитини. Показники, отримані за результатами анкетування, відображені у таблиці 2.4.

Таблиця 2.4

Рівень мотиваційної готовності чоловіків (n = 45)

Потреба в дітях, %

Вікова група	Висока	Середня	Низька
20–29	53	33	14
30–39	67	20	13
40–45	73	20	7

Для наочності обрахунків побудуємо діаграму на Рис. 2.1.

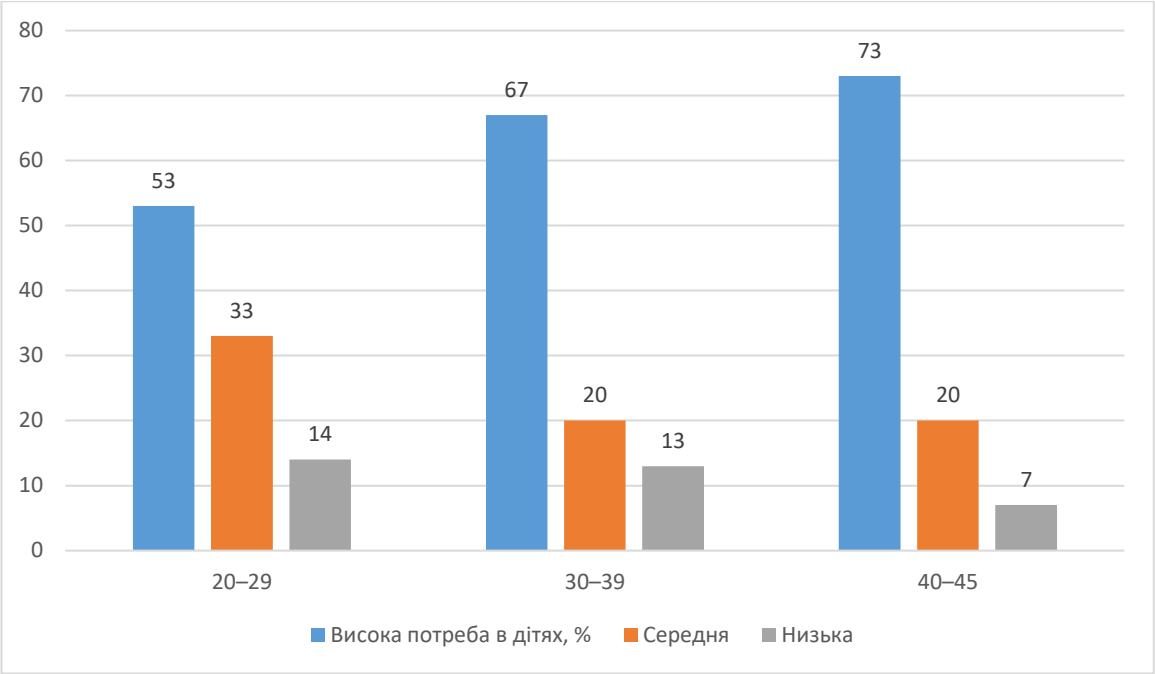

Рис. 2.1 Рівень мотиваційної готовності чоловіків (n = 45)

Аналіз отриманих даних свідчить про наявність вікових відмінностей у мотиваційній готовності чоловіків. Молодші респонденти (20–29 років) переважно демонструють середній рівень мотиваційної готовності, що може бути пов'язано із соціально-психологічними факторами, такими як відносна нестабільність професійного становища, формування партнерських стосунків або обмежений життєвий досвід. Вони частіше висловлюють амбівалентні позиції щодо власної готовності до батьківства, що свідчить про необхідність формування усвідомленого ставлення та розвитку рефлексивних навичок у підготовці до батьківської ролі.

У вікових групах 30–39 та 40–45 років спостерігається зростання частки чоловіків з високою потребою у дітях (67% і 73% відповідно), що свідчить про більш усвідомлене ставлення до батьківства, здатність до прогнозування власної ролі в сім'ї та планування взаємодії з дитиною. Така тенденція може бути пов'язана із стабільністю соціального статусу, накопиченням життєвого досвіду та підвищеною готовністю до прийняття відповідальності за виховання.

Аналіз текстів «Батьківських творів» дозволив виділити чотири основні стилі викладу: описовий, канцелярський, проблемний та описово-проблемний. Найчастіше у вікових групах 30–45 років спостерігався описово-проблемний стиль викладу (65%), що відображає високий рівень мотиваційної залученості та здатність до рефлексії щодо власної батьківської ролі. Такий стиль передбачає не лише опис зовнішніх аспектів взаємодії з дитиною, а й усвідомлення проблемних моментів у виховному процесі, що свідчить про комплексне розуміння майбутніх обов'язків батька.

Отримані результати демонструють, що мотиваційна готовність чоловіків до батьківства є процесом, який формується поступово і прямо залежить від життєвого досвіду, соціального становища та психологічної зрілості.

Крім того, високий рівень мотиваційної залученості у старших вікових групах підтверджує необхідність комплексного підходу до підготовки молодих чоловіків до батьківства, включно із психологічним супроводом, інформаційною підтримкою та формуванням усвідомлених батьківських стратегій.

Когнітивна складова готовності чоловіків до батьківства оцінювалася за допомогою анкети «Уявлення про сімейну та батьківську роль» та модифікованої методики незакінчених ситуацій (МНС, Н. Міхєєва), що дозволяє комплексно визначити рівень усвідомлення майбутніх батьків щодо власної ролі, знання про функції батька та способи організації виховного процесу. Результати дослідження представлені в таблиці 2.5.

Таблиця 2.5

Загальний показник психологічної готовності чоловіків до батьківства (у балах, n = 45)

Вікова група	Середній сумарний бал	SD	Мін	Макс
20–29 років	48,6	6,4	36	59
30–39 років	55,2	5,8	44	66
40–45 років	58,7	5,1	47	68

Для інтерпретації отриманих балів було використано трирівневу шкалу: низький рівень (менше 45 балів), середній рівень (45–55 балів) та високий рівень (понад 55 балів). Такий підхід дозволив якісно інтерпретувати кількісні результати та порівняти рівень психологічної готовності чоловіків різного віку до батьківства.

Для наочності обрахунків побудуємо діаграму на Рис. 2.2.

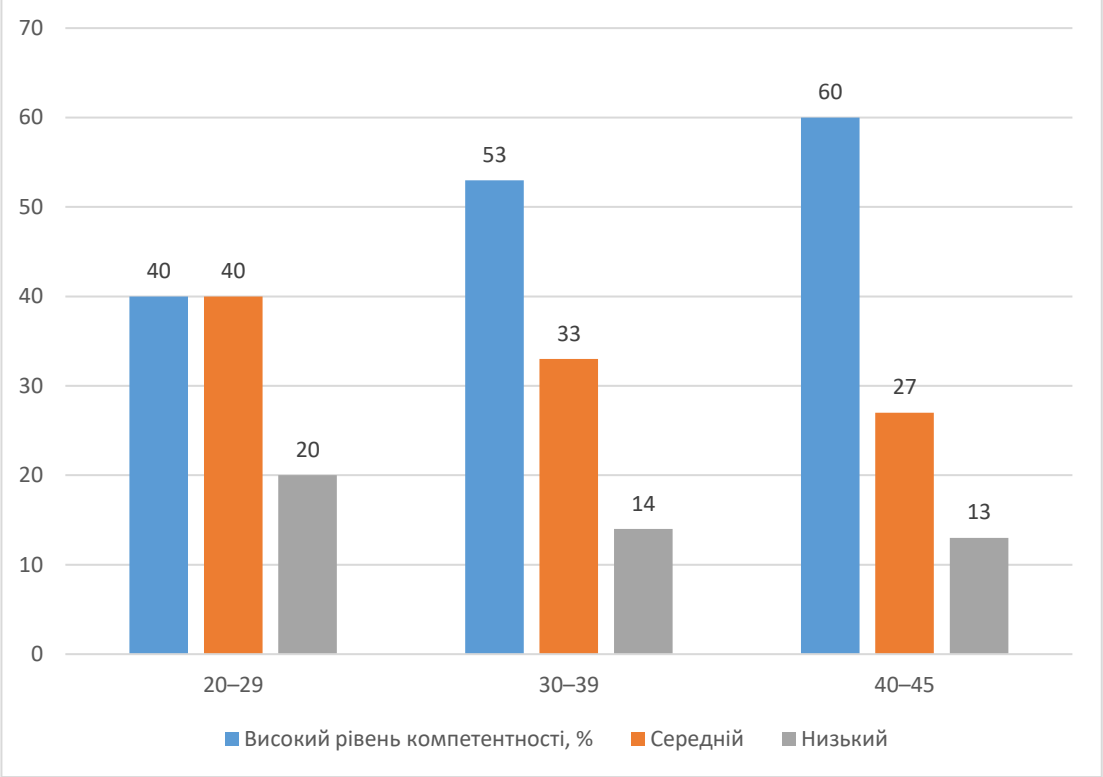

Рис. 2.2 **Рівень когнітивної готовності чоловіків до батьківства (n= 45)**

Аналіз отриманих даних дозволяє зробити висновок про поступове зростання когнітивної готовності до батьківства з віком. Молодші чоловіки (20–29 років) демонструють неоднорідні показники, що свідчить про наявність певних упереджень у сприйнятті батьківської ролі та недостатньо сформовані уявлення про завдання, які передбачає виховання дитини. У респондентах цієї вікової групи часто відзначаються проблеми із визначенням меж поведінки та ролей у сімейних взаємодіях, а також обмежена здатність до організації ефективних стратегій виховання, що може впливати на якість майбутньої батьківської діяльності.

У вікових групах 30–39 та 40–45 років спостерігається підвищення частки чоловіків з високим рівнем когнітивної компетентності (53% та 60% відповідно), що свідчить про більш усвідомлене сприйняття батьківства та здатність до самостійного прийняття рішень у виховному процесі. Респонденти старших вікових груп проявляють кращу орієнтацію у ключових аспектах батьківських функцій, таких як встановлення меж поведінки, підтримка ініціативності дитини, розвиток відповідальності та формування моральних і соціальних цінностей.

Аналіз реакцій за методикою МНС дозволив виділити типові проблемні зони, які потребують додаткового психолого-педагогічного супроводу: недостатнє прогнозування наслідків власних виховних дій, обмежене усвідомлення впливу батьківських стратегій на емоційний стан дитини та не завжди оптимальне формування навичок самостійності та самоконтролю у дітей. Водночас старші респонденти демонструють вищий рівень рефлексії щодо власних можливостей та потенційних труднощів, що свідчить про готовність до адаптації поведінки в залежності від конкретних ситуацій та індивідуальних потреб дитини.

Таким чином, когнітивна готовність чоловіків до батьківства формується поступово і прямо корелює з віковими та соціально-психологічними факторами. Отримані результати підтверджують, що підвищення усвідомленості та компетентності майбутніх батьків має важливе значення для ефективного планування виховного процесу та забезпечення гармонійного розвитку дитини.

Для отримання цілісної оцінки психологічної готовності чоловіків до батьківства результати трьох складових – особистісної, мотиваційної та когнітивної – були стандартизовані шляхом переведення у Z-бали та об’єднані у сумарний показник, який відображає загальний рівень готовності кожного респондента.

Такий підхід дозволяє інтегрувати різнорідні дані в одну комплексну метрику, забезпечуючи можливість порівняння та аналізу між віковими групами.

Результати дослідження представлені в таблиці 2.6.

Таблиця 2.6.

Загальний рівень психологічної готовності чоловіків до батьківства (n = 45)

Вікова група	Високий рівень, %	Середній	Низький
20–29	37	44	19
30–39	56	33	11
40–45	62	27	11

Для наочності обрахунків побудуємо діаграму на Рис. 2.3.

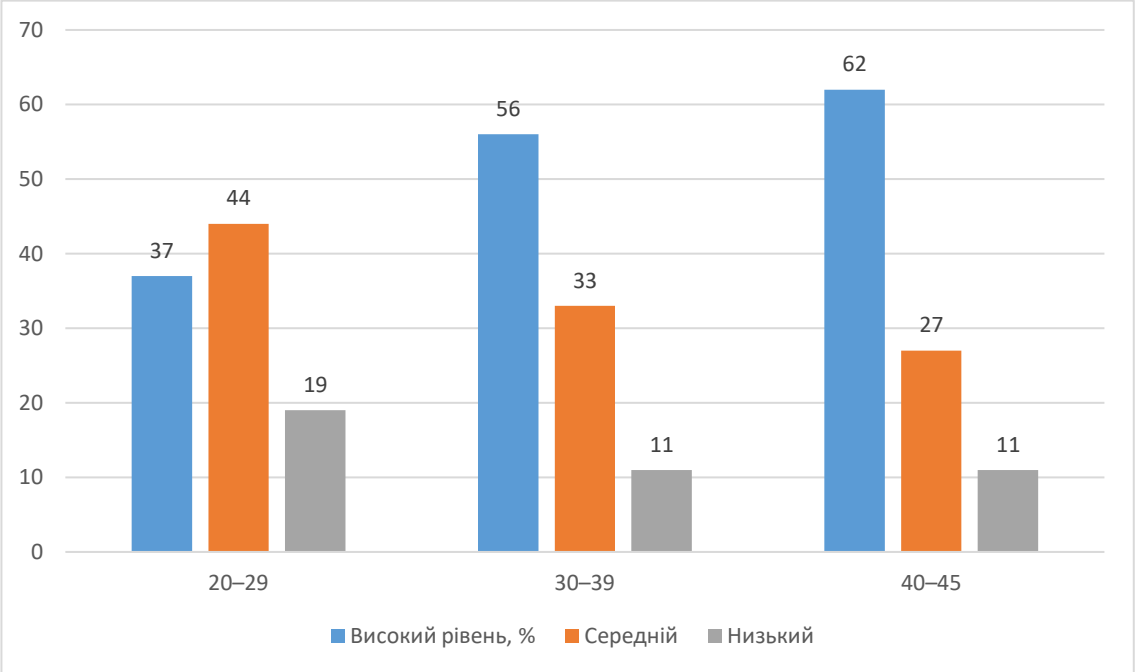

Рис. 2.3 Загальний рівень психологічної готовності чоловіків до батьківства (n = 45)

Аналіз середніх сумарних балів психологічної готовності до батьківства, представлених у таблиці 2.5, свідчить про чітку вікову тенденцію до зростання загального рівня готовності. Найнижчі середні показники зафіксовано у віковій групі 20–29 років, що вказує на переважання початкового та середнього рівнів сформованості психологічної готовності. У чоловіків віком 30–39 років спостерігається статистично значуще підвищення сумарного показника, що відображає інтеграцію мотиваційної, когнітивної та особистісної складових готовності до батьківства. Найвищі середні бали зафіксовано у групі 40–45 років, що свідчить про сформовану, усвідомлену та стабільну готовність до виконання батьківської ролі, яка ґрунтується на життєвому досвіді та реальному батьківстві.

Деякі представники цієї вікової групи також мають низький рівень готовності (19%), що може бути пов’язано з недостатнім досвідом міжособистісних взаємодій, емоційною невпевненістю та обмеженими знаннями щодо функцій батька.

Чоловіки середньої вікової категорії (30–39 років) демонструють значне зростання частки високого рівня готовності (56%), що свідчить про формування усвідомленого ставлення до батьківства, підвищення мотиваційної залученості та розвитку когнітивної компетентності. Зниження частки респондентів із низьким рівнем (11%) вказує на успішну інтеграцію знань, мотивації та особистісних рис у контексті підготовки до батьківської ролі.

У старшій віковій групі (40–45 років) спостерігається найбільша частка чоловіків із високим рівнем готовності (62%), що відображає накопичений життєвий досвід, сформовані цінності сімейних стосунків, високий рівень саморегуляції та здатність до конструктивного планування виховання дітей. Частка респондентів із середнім і низьким рівнем готовності зменшена, що свідчить про стабільність психологічних характеристик та більш усвідомлене ставлення до батьківства у цій віковій категорії.

Коефіцієнт кореляції між окремими складовими готовності – особистісною, мотиваційною та когнітивною – показав часткову взаємозалежність, що підтверджує багатовимірний та комплексний характер формування психологічної готовності чоловіків до батьківства. Така закономірність свідчить про те, що ефективна підготовка до батьківства потребує одночасного розвитку мотиваційної залученості, когнітивної компетентності та особистісних рис, що сприяють активній та відповідальній участі у вихованні дітей.

Отримані результати підкреслюють важливість цілісного підходу до оцінки готовності чоловіків до батьківства, а також потребу в психологічному, інформаційному та соціально-педагогічному супроводі молодших чоловіків для формування високого рівня готовності та компетентності у майбутній батьківській діяльності.

Таким чином, комплексна оцінка особистісної, мотиваційної та когнітивної готовності чоловіків до батьківства показала статистично значущу різницю між віковими групами (тест Крускала–Уолліса, $p < 0,05$).

Результати дослідження дозволяють зробити висновок, що підготовка до батьківства формується поступово, з віком збільшується рівень усвідомленості та компетентності, а також зростає мотиваційна і когнітивна залученість у батьківські ролі.

Висновки до розділу 2

Отже, в ході дослідження було обґрунтовано організацію та методичне забезпечення емпіричного дослідження готовності чоловіків різного віку до батьківства. Сформована вибірка з урахуванням вікової диференціації дала змогу порівняти особливості психологічної готовності чоловіків на різних етапах дорослішання.

Запропонована гіпотеза логічно відображає складну багатовимірну природу готовності до батьківства та її залежність від мотиваційних,

особистісних і когнітивних чинників. Використаний комплекс психодіагностичних методик дозволяє всебічно дослідити зміст і структуру батьківських установок, потреб, уявлень і компетентностей. Поєднання анкетних, проєктивних і ситуаційних методів забезпечує глибину та надійність отриманих даних. Застосування кількісного і якісного аналізу сприяє більш повному розумінню індивідуальних відмінностей у готовності до батьківства.

Використання сучасних статистичних методів дало змогу виявити як міжгрупові відмінності, так і внутрішні взаємозв'язки між складовими готовності. Обґрунтований вибір непараметричних критеріїв підвищує коректність інтерпретації результатів за умов неоднорідності розподілів. Описані процедури збору й обробки даних відповідають вимогам психологічного дослідження та забезпечують валідність висновків. Таким чином, методологічна база дослідження створює надійне підґрунтя для подальшого аналізу та інтерпретації емпіричних результатів.

В ході дослідження здійснено ґрунтовний аналіз та інтерпретацію результатів емпіричного дослідження психологічної готовності чоловіків різного віку до батьківства. Отримані дані підтвердили наявність вікових відмінностей у сформованості особистісної, мотиваційної та когнітивної складових готовності. Аналіз особистісної готовності показав, що з віком зростає орієнтація чоловіків на ампліфікацію розвитку дитини та активну участь у батьківських обов'язках. Молодші чоловіки частіше демонструють акселеративну та пасивну позицію, що може бути пов'язано з недостатньою психологічною зрілістю.

Мотиваційна складова також має виражену вікову динаміку, оскільки частка чоловіків із високою потребою в дітях збільшується у старших вікових групах. Результати аналізу «Батьківських творів» засвідчили зростання рефлексивності та усвідомлення складності батьківської ролі з віком. Когнітивна готовність демонструє поступове підвищення рівня компетентності у питаннях виховання та сімейних ролей. Молодші

респонденти виявляють обмежені уявлення про межі поведінки та виховні стратегії.

Старші чоловіки краще орієнтуються у виховних ситуаціях і демонструють вищу здатність до прогнозування наслідків власних дій. Інтегральний показник готовності підтвердив тенденцію зростання загального рівня психологічної готовності до батьківства з віком. Статистичний аналіз засвідчив значущість виявлених відмінностей між віковими групами. Отримані результати підтверджують багатовимірний характер феномена готовності до батьківства.

Виявлена часткова взаємозалежність складових підкреслює їх системний характер.

Дослідження доводить необхідність цілеспрямованої підготовки чоловіків до батьківства. Особливо актуальним є психолого-педагогічний супровід молодших вікових груп.

РОЗДІЛ 3
ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ГОТОВНОСТІ ЧОЛОВІКІВ РІЗНОГО ВІКУ ДО БАТЬКІВСТВА

3.1. Психологічні заходи з підвищення рівня готовності чоловіків різного віку до батьківства.

На основі результатів емпіричного дослідження, представленого у другому розділі, можна зробити висновок про те, що рівень психологічної готовності чоловіків до батьківства має вікові відмінності, які проявляються у різному ступені сформованості особистісних, мотиваційних та когнітивних компонентів. Зокрема, молодші чоловіки у віці 20–29 років характеризуються нижчим рівнем особистісної готовності, що проявляється у відносній пасивності та схильності до акселерації, тобто прагненні швидко реагувати на соціальні та сімейні обставини без глибокого осмислення власної ролі. У той же час старші чоловіки, віком від 30 до 45 років, демонструють більш усвідомлене ставлення до батьківства, активну участь у виховних процесах та здатність до конструктивного вирішення конфліктних ситуацій, що свідчить про вищий рівень особистісної зрілості та сформованих ціннісних орієнтацій.

Особистісна готовність розглядається як комплекс психічних характеристик, що включає усвідомлення власної батьківської ролі, рівень емоційної зрілості, здатність до емоційного співпереживання, уміння встановлювати ефективний контакт із дитиною та підтримувати партнерські взаємини. Враховуючи дані дослідження, стає очевидним, що формування цієї складової потребує цілеспрямованої психопедагогічної роботи, яка забезпечує розвиток саморефлексії, аналіз власних мотивів, корекцію стереотипів поведінки та підвищення рівня емоційної компетентності. Психоедукаційні заняття, що проводяться з цією метою, надають чоловікам можливість отримати систематизовану інформацію щодо психологічних змін, пов’язаних із переходом до батьківської ролі, а також оцінити власні установки щодо сімейного життя та виховання дітей. Така діяльність сприяє формуванню

усвідомленого ставлення до батьківства, підвищенню рівня активності та розвитку здатності до ініціативної взаємодії з дитиною.

Індивідуальні консультації дозволяють більш глибоко вивчати особистісні особливості кожного учасника, виявляти індивідуальні проблемні зони та розробляти персоналізовані стратегії їх подолання. Зокрема, робота над розвитком емоційної емпатії спрямована на формування здатності чоловіка відчувати емоційний стан дитини, адекватно реагувати на її потреби та підтримувати її розвиток. Групові консультації та інтерактивні заняття створюють умови для обміну досвідом між учасниками, дозволяють спільно аналізувати різні життєві ситуації та моделювати альтернативні способи поведінки, що забезпечує інтеграцію теоретичних знань із практичними навичками. У результаті таких заходів формується стійка основа для активної, відповідальної та усвідомленої батьківської позиції, що має критичне значення для подальшої соціалізації дитини та формування позитивного сімейного клімату.

Дослідження також виявило, що рівень особистісної готовності корелює з мотиваційною та когнітивною складовими лише частково, що вказує на необхідність комплексного підходу до психологічної підготовки чоловіків. Тобто, навіть за високого рівня когнітивної компетентності або наявності внутрішньої мотивації до батьківства, відсутність сформованих особистісних характеристик може стати обмежуючим фактором для ефективного виконання батьківських функцій. Це підкреслює важливість поетапного та диференційованого підходу до підготовки, що враховує вікові особливості, індивідуальні психоемоційні особливості та рівень попереднього досвіду взаємодії з дітьми.

Мотиваційна готовність до батьківства виступає як критично важливий фактор, що визначає прагнення чоловіка брати на себе відповідальність за виховання дитини, проявляти ініціативу та підтримувати довготривалі сімейні цінності. Дослідження показало, що молодші чоловіки у віці 20–29 років частіше демонструють середню мотиваційну готовність, що пов’язано з

недостатньою усвідомленістю власних потреб, соціально-психологічними обмеженнями та відсутністю стійких ресурсів підтримки. Старші учасники, навпаки, більш свідомо оцінюють необхідність дітей у своєму житті, планують власні дії та демонструють виражену внутрішню мотивацію до батьківства, що дозволяє їм ефективно організовувати сімейне життя та приймати рішення, спрямовані на всебічний розвиток дитини.

Для підвищення мотиваційної готовності у психологічній підготовці застосовуються спеціально розроблені тренінгові вправи та інтерактивні модулі, які дозволяють учасникам аналізувати власні цінності, визначати пріоритети у сімейному житті та оцінювати реалістичність власних очікувань щодо батьківства. Групові дискусії створюють можливість обговорити різні моделі поведінки батька, вивчити позитивні приклади та визначити власну ефективну стратегію взаємодії з дитиною. Використання методики «Батьківський твір» забезпечує інтеграцію когнітивних і мотиваційних аспектів підготовки: учасники не лише формулюють власні уявлення про батьківство, але й оцінюють їх у контексті практичних ситуацій, що стимулює розвиток рефлексивного мислення та усвідомленого ставлення до батьківської ролі.

Початковий етап підвищення мотиваційної готовності включає роботу з молодшими віковими групами, де формування внутрішньої мотивації потребує більшої підтримки та систематичного супроводу. У старших вікових категоріях акцент робиться на вдосконаленні вже сформованої мотиваційної бази, аналізі власного досвіду, корекції стереотипів та підвищенні ефективності взаємодії з дитиною. Такий диференційований підхід дозволяє створити умови для гармонійного розвитку всіх трьох складових психологічної готовності, забезпечує інтеграцію особистісних, мотиваційних і когнітивних компетентностей та формує цілісну систему батьківської підготовки, що відповідає індивідуальним потребам кожного учасника.

Когнітивна готовність до батьківства є ключовим аспектом психологічної підготовки, оскільки вона забезпечує здатність чоловіка

усвідомлювати роль батька, аналізувати можливі виховні ситуації та застосовувати ефективні методи взаємодії з дитиною. На основі результатів дослідження встановлено, що з віком когнітивна готовність підвищується, оскільки старші чоловіки більш свідомо оцінюють власні обов'язки, розуміють складність завдань та відповідальність за психологічний клімат у сім'ї, а також здатні прогнозувати наслідки власних дій у процесі виховання. Молодші чоловіки демонструють нижчий рівень когнітивної підготовленості, що проявляється у недостатньому розумінні ролей батька, механізмів розвитку дитини та принципів сімейного виховання. Це підкреслює необхідність спеціально спрямованої роботи над підвищенням когнітивної компетентності на ранніх етапах підготовки до батьківства.

Психологічні заходи, спрямовані на розвиток когнітивної готовності, включають тематичні лекції, інтерактивні семінари та вправи на моделювання батьківських ситуацій, що дозволяють чоловікам засвоїти знання про психологічні та фізіологічні аспекти розвитку дитини, особливості її вікових потреб та способи ефективного взаємодії з нею. Інтерактивні форми навчання стимулюють аналітичне мислення, сприяють формуванню умінь планувати власні дії та оцінювати їх ефективність. При цьому особлива увага приділяється методикам незакінчених ситуацій, які дозволяють виявляти проблемні зони, такі як встановлення меж поведінки, підтримка ініціативності дитини, розвиток відповідальності та прийняття рішень у складних або конфліктних ситуаціях. Використання цих методик у поєднанні з обговоренням практичних прикладів сприяє не лише розвитку когнітивних компетентностей, але й формуванню рефлексивного мислення, здатності до самоконтролю та конструктивного вирішення проблемних ситуацій.

Інтеграція когнітивної готовності з особистісною та мотиваційною складовими дозволяє створити цілісну систему підготовки майбутніх батьків. Так, наприклад, усвідомлення власної ролі та завдань батька (когнітивна складова) підкріплюється розвитком емоційної зрілості та здатності до активної взаємодії з дитиною (особистісна складова), а також формуванням

усвідомленої внутрішньої мотивації до батьківства (мотиваційна складова). Такий комплексний підхід забезпечує синергію компонентів готовності, що дозволяє чоловікам різного віку ефективніше адаптуватися до батьківських обов'язків та демонструвати високу якість батьківської взаємодії.

Важливим елементом роботи є диференціація заходів за віковими групами. Для молодших чоловіків критичною є підтримка розвитку особистісної та когнітивної складової, оскільки відсутність сформованої усвідомленої позиції батька може обмежувати мотиваційний потенціал. Для цього використовуються моделювання сімейних ситуацій, рольові ігри, практичні кейси, спрямовані на формування навичок прийняття рішень та прогнозування наслідків власних дій. Старші учасники, у свою чергу, здебільшого потребують уточнення когнітивних знань та корекції мотиваційних установок, що дозволяє їм підвищити ефективність вже наявних навичок і забезпечити більш усвідомлену взаємодію з дитиною та партнером.

Впровадження психоедукаційних та тренінгових заходів у комплексну програму підготовки до батьківства дозволяє поетапно формувати високий рівень готовності у всіх складових. Початковий етап передбачає ознайомлення учасників із загальними принципами батьківства, розвиток базових когнітивних знань та формування усвідомленого ставлення до відповідальності. Середній етап передбачає інтеграцію практичних навичок, підвищення емоційної компетентності та розвиток навичок конструктивного вирішення проблемних ситуацій. Завершальний етап спрямований на закріплення отриманих знань, формування стабільної внутрішньої мотивації та інтеграцію особистісних, когнітивних та мотиваційних компетентностей у повсякденну поведінку батька.

Кожен етап передбачає застосування як індивідуальних, так і групових форм роботи. Індивідуальні консультації дозволяють виявити особливості психоемоційного стану кожного учасника, оцінити його потреби та розробити персоналізовані рекомендації щодо підвищення готовності до батьківства. Групові заняття сприяють обміну досвідом, моделюванню різних сценаріїв

поведінки та розвитку навичок спільного прийняття рішень. Такий підхід дозволяє забезпечити комплексний розвиток усіх складових психологічної готовності, стимулювати самоусвідомлення та формувати навички, необхідні для ефективного виконання батьківських функцій.

Комплексна підготовка до батьківства також передбачає регулярне оцінювання прогресу учасників. Використання опитувальників, тестових методик та спостережень дозволяє відстежувати динаміку розвитку особистісної, мотиваційної та когнітивної готовності. Це забезпечує можливість своєчасного коригування програми тренінгу, адаптації заходів до індивідуальних потреб та підвищення загальної ефективності підготовки. Поступове підвищення готовності сприяє формуванню у чоловіків стійких компетентностей, необхідних для адекватного реагування на різні ситуації у сімейному житті та вихованні дитини.

Впровадження диференційованого підходу з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей дозволяє забезпечити максимальну ефективність психологічної підготовки. Молодші чоловіки отримують підтримку у розвитку особистісних якостей, формуванні внутрішньої мотивації та засвоєнні базових когнітивних знань. Старші учасники мають можливість аналізувати власний досвід, коригувати когнітивні моделі, удосконалювати мотиваційну готовність та підвищувати якість взаємодії з дитиною. Така стратегія забезпечує гармонійний розвиток усіх складових психологічної готовності та створює передумови для формування стійкої, усвідомленої і високоефективної батьківської позиції у чоловіків різних вікових груп.

Для забезпечення ефективності психологічної підготовки важливо підкреслити взаємозв’язок між особистісною, мотиваційною та когнітивною складовими готовності до батьківства. Взаємодія цих компонентів створює синергетичний ефект, при якому розвиток однієї складової підсилює інші, сприяючи формуванню цілісної і стійкої батьківської компетентності. Зокрема, розвиток емоційної зрілості та усвідомлення власних цінностей

(особистісна складова) підвищує ефективність мотиваційного компоненту, оскільки чоловік більш свідомо визначає власні пріоритети щодо сім'ї та дітей. Одночасно, усвідомлення ролей та завдань батька (когнітивна складова) стимулює формування активної позиції та ініціативності у взаємодії з дитиною, що підсилює особистісну готовність.

Практичне втілення комплексного підходу передбачає розробку циклу взаємопов'язаних тренінгових вправ, що поєднують психоедукаційні, інтерактивні та аналітичні форми навчання. Наприклад, молодші учасники можуть виконувати вправи на аналіз власних цінностей і життєвих пріоритетів, паралельно моделюючи можливі виховні ситуації, де необхідно приймати рішення у нестандартних умовах. Це дозволяє поєднати когнітивний аналіз із практичною реалізацією батьківських дій та стимулює розвиток емоційної компетентності. Старші учасники, у свою чергу, можуть працювати над поглибленим аналізом власного досвіду, корекцією когнітивних моделей, розглядом різних стратегій взаємодії з дитиною та партнером, що забезпечує підвищення ефективності мотиваційної та когнітивної складової одночасно.

Важливим аспектом підготовки є систематичне використання рольових ігор і моделювання конфліктних ситуацій. Такі вправи дозволяють чоловікам відпрацьовувати навички конструктивного реагування на труднощі, прогнозувати наслідки своїх дій та адаптувати поведінку відповідно до потреб дитини та вимог сімейного середовища. Молодші чоловіки отримують можливість експериментувати в безпечному середовищі, відпрацьовуючи моделі поведінки та аналізуючи власні емоційні реакції. Старші учасники можуть застосовувати власний досвід для оцінки альтернативних стратегій, обговорювати їх з групою та отримувати зворотний зв'язок, що сприяє усвідомленню і корекції стереотипів та підвищенню когнітивної компетентності.

У тренінговому процесі важливу роль відіграє поступовість і поетапність впровадження заходів. На початковому етапі пріоритет надається психоедукації, ознайомленню з основами батьківства, аналізу власних

мотивацій та цінностей. Середній етап передбачає інтеграцію практичних завдань, участь у моделюванні життєвих ситуацій, розвиток рефлексивних навичок та формування когнітивної компетентності. Завершальний етап спрямований на закріплення отриманих знань і навичок, інтеграцію особистісних, мотиваційних та когнітивних компетентностей у повсякденну поведінку та реальні взаємодії з дитиною.

Ще однією ефективною формою роботи є групові обговорення та дискусії. Обмін досвідом між учасниками різного віку дозволяє молодшим чоловікам отримати приклади успішних стратегій батьківства, а старші учасники – проаналізувати власні дії та оцінити альтернативні підходи. Дискусії стимулюють критичне мислення, розширюють когнітивні уявлення про батьківські ролі, а також сприяють розвитку емпатії та взаємопідтримки серед учасників. Таким чином, групові форми роботи сприяють розвитку комунікативних навичок, покращують здатність до соціальної адаптації та підвищують рівень внутрішньої мотивації.

Крім того, психопідготовка передбачає використання індивідуальних завдань і рефлексивних щоденників, де учасники описують власні переживання, аналізують успіхи та помилки у виконанні батьківських завдань. Такий метод дозволяє забезпечити індивідуалізацію процесу навчання, стимулює саморефлексію, підвищує усвідомленість і контроль над власними емоційними реакціями. Аналіз ведення щоденників разом із груповим обговоренням сприяє формуванню інтегрованого підходу до батьківства, де особистісна, мотиваційна та когнітивна складові взаємопідсилюють одна одну.

Не менш важливим є систематичне оцінювання прогресу учасників. Регулярне використання опитувальників, тестів та спостережень дозволяє відстежувати динаміку розвитку кожної складової готовності, своєчасно коригувати програму тренінгу та адаптувати психологічну підтримку під індивідуальні потреби. Це забезпечує ефективність програми, дозволяє

підтримувати мотивацію учасників та формує у них стійкі навички активної участі у вихованні дитини.

Таким чином, інтеграція всіх компонентів готовності до батьківства, поступовість впровадження заходів, диференційований підхід за віком, використання практичних кейсів, рольових ігор, рефлексивних завдань та систематичної оцінки прогресу створюють умови для формування високого рівня психологічної готовності чоловіків до батьківства. Така підготовка забезпечує комплексне підвищення компетентностей у всіх трьох складових, сприяє розвитку усвідомленої батьківської позиції та підготовці чоловіків до активної, відповідальної та ефективної взаємодії з дитиною та сім'єю в цілому.

3.2. Програма тренінгу з підвищення рівня готовності чоловіків різного віку до батьківства.

Програма тренінгу з підвищення рівня готовності чоловіків різного віку до батьківства розроблена з урахуванням результатів емпіричного дослідження, проведеного в рамках цієї роботи, та враховує вікові особливості учасників. Основною метою тренінгу є формування високого рівня психологічної готовності до батьківства шляхом систематичної роботи над особистісними, мотиваційними та когнітивними компетентностями чоловіків. Застосування комплексного підходу забезпечує взаємозв'язок усіх трьох складових, що дозволяє формувати у учасників цілісну, усвідомлену і стійку батьківську позицію. Тренінг (Додаток Ж) передбачає поетапну роботу з групою учасників, інтеграцію різних методик та форм роботи, а також використання рефлексивних завдань, рольових ігор і практичних кейсів для максимальної активізації процесу навчання.

Структура тренінгу передбачає три основні блоки: вступну, основну та заключну частини. Вступна частина включає одне заняття, під час якого відбувається ознайомлення учасників із цілями та завданнями тренінгу, а також проведення діагностики початкового рівня готовності. Важливим

завданням на цьому етапі є створення психологічно безпечного середовища, формування довіри між учасниками та встановлення групових правил взаємодії. Психологічне налаштування групи дозволяє зменшити тривожність, підвищити готовність до саморефлексії та сприяє відкритості у спілкуванні. Діагностика на початковому етапі включає опитувальники, методики оцінки особистісної, мотиваційної та когнітивної готовності, що дозволяє індивідуалізувати підхід до кожного учасника та визначити пріоритетні напрямки роботи в ході тренінгу. Вступна частина також передбачає проведення інтерактивних вправ на знайомство, що допомагають учасникам групи відчути себе частиною спільноти та сформувати атмосферу співпраці, що є необхідною умовою для ефективної роботи протягом всього циклу занять.

Основна частина тренінгу складається з чотирьох–шести занять, під час яких реалізується комплексна робота над усіма трьома складовими готовності до батьківства. Перший напрям роботи в межах основної частини присвячений особистісній готовності. Учасники виконують вправи на самопізнання, що дозволяють визначити власні цінності, ставлення до батьківської ролі та рівень емоційної зрілості. Психоедукаційні блоки містять інформацію про психологічні зміни, які відбуваються в чоловіках у процесі переходу до батьківської ролі, включаючи зміни у ставленні до сім'ї, пріоритети та цінності. Індивідуальні та групові консультації спрямовані на розвиток саморефлексії, усвідомлення власних мотивів та формування активної позиції у виховному процесі. Особлива увага приділяється розвитку емоційної емпатії та навичок ефективної комунікації з партнером та дитиною, що дозволяє формувати позитивну взаємодію у сімейному середовищі. У віковому аспекті молодші учасники отримують допомогу у формуванні активної позиції та ампліфікаційної спрямованості у батьківській ролі, тоді як старші чоловіки мають можливість поглиблено проаналізувати власні установки та практичний досвід, що дозволяє їм усвідомлено коригувати стратегії взаємодії з дитиною та партнером.

Другий напрямок роботи основної частини спрямований на розвиток мотиваційної готовності до батьківства. Цей блок включає тренінгові завдання на визначення особистих цінностей, аналіз мотиваційних факторів та формування усвідомленої потреби у дітях. Використання методики «Батьківський твір» дозволяє учасникам виразити власне розуміння батьківства, а також рефлексивно оцінити власні установки та очікування. Дискусії щодо відповідальної участі у сімейних процесах стимулюють критичне мислення та дозволяють порівняти різні моделі батьківства, що сприяє розвитку мотиваційної залученості та усвідомленої готовності брати на себе відповідальність. Молодші чоловіки отримують підтримку у формуванні стійкої внутрішньої мотивації, тоді як старші учасники використовують свій досвід для аналізу та уточнення власних мотивів дій, що дозволяє досягти глибокого усвідомлення відповідальності та потреби у дітей.

Третій напрямок основної частини присвячений розвитку когнітивної готовності. Учасники навчаються усвідомлювати батьківські ролі, аналізувати можливі виховні ситуації та застосовувати ефективні методи виховання. Практичні вправи включають моделювання батьківських ситуацій, де чоловіки повинні приймати рішення у складних або конфліктних умовах, що стимулює розвиток аналітичного мислення та навичок прийняття оптимальних рішень. Методики незакінчених ситуацій дозволяють виявити проблемні зони, такі як встановлення меж поведінки, підтримка ініціативності дитини та розвиток її відповідальності, що дає можливість учасникам коригувати власні поведінкові стратегії. Старші чоловіки мають змогу аналізувати альтернативні підходи до виховання, порівнювати власний досвід із запропонованими моделями, а молодші – практикувати нові підходи та отримувати зворотний зв’язок від групи та тренера. Такий інтегрований підхід дозволяє забезпечити одночасний розвиток особистісних, мотиваційних і когнітивних компетентностей.

Заключна частина тренінгу передбачає одне заняття, спрямоване на підведення підсумків, повторну діагностику рівня готовності та рефлексію

учасників. Аналіз результатів дозволяє оцінити динаміку розвитку кожної складової готовності, визначити індивідуальні досягнення та сформулювати рекомендації для подальшого саморозвитку. Учасники обговорюють досягнуті результати, отримують зворотний зв’язок від тренера та групи, що сприяє закріпленню набутих навичок та формуванню усвідомленого підходу до виконання батьківських функцій. Диференційований підхід передбачає надання молодшим учасникам додаткових практичних вправ та мотиваційної підтримки, тоді як старші учасники зосереджуються на рефлексивному аналізі власного досвіду та поглибленому осмисленні когнітивних моделей.

Інтерактивні методи навчання, включаючи рольові ігри, кейс-стаді та групові обговорення, забезпечують активну залученість учасників і сприяють розвитку комунікативних, аналітичних та емоційних компетентностей. Практичні завдання дозволяють закріплювати знання в реальних або змодельованих ситуаціях, що формує у чоловіків здатність до ефективної взаємодії з дитиною та партнером. Додатковим елементом є використання рефлексивних щоденників, де учасники описують власні емоційні реакції, аналізують успіхи та труднощі, що сприяє розвитку самосвідомості та підвищує ефективність навчання.

Систематичне оцінювання прогресу учасників здійснюється на всіх етапах тренінгу. Використання діагностичних методик дозволяє відстежувати зміни в особистісній, мотиваційній та когнітивній готовності, виявляти проблемні зони та адаптувати програму під потреби кожного учасника. Такий підхід забезпечує індивідуалізацію навчання та підвищує ефективність впливу тренінгу на розвиток психологічної готовності до батьківства.

Запропонована програма тренінгу, що включає вступну, основну та заключну частини, інтеграцію всіх трьох складових готовності, диференційований підхід за віком, практичні та рефлексивні завдання, рольові ігри та систематичну оцінку прогресу, забезпечує комплексний розвиток батьківських компетентностей чоловіків різного віку.

Реалізація цієї програми сприяє формуванню усвідомленої, відповідальної та ефективної батьківської позиції, підвищує рівень мотивації та когнітивної компетентності, розвиває емоційні навички взаємодії з дитиною та партнером, а також створює умови для стабільного психоемоційного розвитку сім'ї. Така підготовка дозволяє чоловікам не лише засвоїти теоретичні знання, а й отримати практичний досвід, сформувати інтегровані навички та виробити власний стиль відповідальної взаємодії у сімейному житті.

Інтерактивні методи навчання, практичні завдання, рольові ігри та дискусії забезпечують активну залученість учасників. Диференційований підхід дозволяє підвищувати мотивацію та компетентність молодших учасників, одночасно поглиблюючи рефлексивне осмислення та аналіз досвіду старших чоловіків. Систематична оцінка прогресу сприяє корекції програми у реальному часі та підвищує ефективність навчання.

Реалізація програми тренінгу формує цілісну психологічну готовність чоловіків до батьківства, підвищує рівень мотивації, когнітивної компетентності, розвиває емоційні та комунікативні навички, забезпечує усвідомлене виконання батьківських функцій та створює умови для стабільного психоемоційного розвитку сім'ї.

Отже, запропонована програма тренінгу є комплексним і системним інструментом формування готовності чоловіків до батьківства, який інтегрує роботу над особистісними, мотиваційними та когнітивними компетентностями з урахуванням вікових особливостей учасників.Її реалізація забезпечує розвиток усвідомленої та відповідальної батьківської позиції, сприяє підвищенню емоційної зрілості, мотиваційної залученості та когнітивної компетентності, а також формує навички ефективної взаємодії з дитиною та партнером.

Використання інтерактивних методів, рольових ігор, кейс-стаді, практичних та рефлексивних завдань створює сприятливі умови для активного

залучення учасників, індивідуалізації навчання та зміцнення психоемоційного благополуччя сім'ї.

Таким чином, програма забезпечує комплексне підвищення готовності чоловіків до батьківства та закладає основу для формування стабільного, гармонійного та відповідального сімейного середовища.

Висновки до розділу 3

Розроблена система психологічних заходів базується на диференційованому підході, що враховує вікові особливості сформованості особистісної, мотиваційної та когнітивної складових готовності чоловіків до батьківства, оскільки емпірично підтверджено нижчі показники у молодшій віковій групі (20–29 років).

Психокорекційна робота включає психоедукаційні заняття, індивідуальні та групові консультації, а також тренінгові модулі, спрямовані на розвиток емоційної емпатії, усвідомлення батьківської ролі та формування конструктивних виховних стратегій.

Особливий акцент зроблено на інтеграції когнітивних знань (через лекції та моделювання ситуацій) з особистісною зрілістю (через саморефлексію та корекцію стереотипів). Забезпечення поетапного впровадження заходів є критично важливим для досягнення синергетичного ефекту між компонентами готовності та формування стійкої, усвідомленої та відповідальної батьківської позиції.

Реалізована програма тренінгу з підвищення рівня готовності чоловіків до батьківства забезпечує комплексний розвиток особистісних, мотиваційних та когнітивних компетентностей учасників. Вона враховує вікові особливості та диференційовано підходить до потреб молодших і старших учасників. Інтерактивні методи, рольові ігри, практичні завдання та рефлексивні вправи сприяють активному залученню та формуванню усвідомленої батьківської позиції.

Тренінг підвищує мотиваційну залученість, когнітивну компетентність та емоційну зрілість чоловіків. У результаті учасники отримують практичні навички ефективної взаємодії з дитиною та партнером, що сприяє стабільному психоемоційному розвитку сім’ї.

ВИСНОВКИ

1. У результаті дослідження змісту та складових психологічної готовності до батьківства було проаналізовано наукові підходи до розуміння змісту та структури психологічної готовності до батьківства та виокремлено кілька ключових аспектів, які визначають цей феномен. Батьківство є багатогранним явищем, що охоплює не лише біологічні, але й соціальні, культурні та психологічні компоненти. Різноманітні теоретичні підходи, від культурно-історичного до психологічного, дають можливість глибше розуміти, як формується роль батьків, що включає емоційну та соціальну взаємодію між батьками та дітьми. Кожен із підходів, будь то біологічний, культурно-антропологічний або соціологічний, висвітлює важливі аспекти, що формують взаємодію батьків із дітьми, їх ставлення до батьківства та відповідальність перед дитиною. Водночас психічні процеси, які супроводжують батьківство, зокрема трансформація Я-концепції, перебудова життєвих пріоритетів і ролей, мають суттєвий вплив на стиль виховання. Формування батьківських установок значною мірою залежить від особистісної зрілості та рівня психологічної самосвідомості майбутніх батьків. Важливою складовою готовності є емоційна стабільність, що забезпечує адекватне реагування на потреби дитини. Не менш значущою є когнітивна складова, яка передбачає знання про вікові та індивідуальні особливості розвитку дитини. Соціальна складова готовності відображає здатність батьків до співпраці з партнером і соціальним оточенням. Таким чином, психологічна готовність до батьківства постає як цілісне особистісне утворення. Вона поєднує емоційні, інтелектуальні та соціальні ресурси особистості. З огляду на це, готовність до батьківства є складним і динамічним процесом, що формується протягом життя.

2. Визначено соціально-психологічні чинники, які впливають на готовність до усвідомленого батьківства. Особливо важливим є вплив батьківської сім’ї та процесів сімейного виховання, які формують базові

уявлення про батьківство та міжособистісні стосунки. Досвід взаємодії з власними батьками часто слугує моделлю для відтворення або, навпаки, свідомої корекції батьківської поведінки. Окремо виокремлено вплив зовнішніх чинників, таких як війна, соціально-економічні проблеми та зростаючий рівень конфліктів і розлучень, які ускладнюють становлення здорових сімейних відносин. У кризових соціальних умовах підвищується рівень тривожності та невизначеності щодо майбутнього, що може знижувати готовність до відповідального батьківства. Також враховано роль медіа як джерела соціальних уявлень про батьківство, які не завжди відображають реалістичні аспекти виховання. Освітнє середовище відіграє значну роль у формуванні психолого-педагогічної обізнаності майбутніх батьків. Позитивні приклади взаємопідтримки в сім'ї сприяють формуванню конструктивних моделей батьківської поведінки. Важливим чинником є рівень соціальної підтримки, який знижує емоційне навантаження на батьків. Також суттєвим є рівень готовності до партнерської взаємодії у подружжі. Високий рівень рефлексії власного досвіду сприяє усвідомленню відповідальності за розвиток дитини. У сукупності ці чинники формують основу для відповідального та усвідомленого батьківства.

3. Охарактеризовано умови, класифікації та етапи формування психологічної готовності до батьківства. Дослідження феномену батьківства виявило важливість усвідомленого підходу до виконання батьківських ролей, що забезпечує гармонійне виховання і розвиток дитини в сучасному соціокультурному контексті. Формування готовності до батьківства є поетапним процесом, що розпочинається задовго до народження дитини. На кожному етапі відбувається накопичення особистісного, емоційного та соціального досвіду. Батьківство проявляється як складна система, яка включає індивідуальні, сімейні та суспільні аспекти, що взаємодіють між собою. Важливими складовими цієї системи є батьківські установки, цінності та уявлення про роль дитини в житті сім'ї. Значну роль відіграє відповідальність як інтегративна характеристика батьківської позиції. Стиль

виховання відображає рівень психологічної готовності та зрілості батьків. Емоційна сфера забезпечує чутливість до потреб дитини та здатність до емпатії. Когнітивна складова визначає обізнаність у питаннях розвитку та виховання. Поведінковий компонент проявляється у конкретних виховних діях і стратегіях взаємодії. Особливо важливим є розвиток мотиваційної сфери, що включає усвідомлене прагнення до батьківства. Саме мотивація забезпечує сталість і послідовність батьківської поведінки. Таким чином, батьківство як соціально-психологічний феномен є ключовою умовою формування здорових сімейних відносин і повноцінної соціалізації дитини.

4. У підрозділі 2.1 детально представлено організаційні засади та методичний інструментарій емпіричного дослідження психологічної готовності чоловіків різного віку до батьківства. Чітко визначена мета дослідження дозволила структурувати процес збору емпіричних даних відповідно до основних складових готовності: особистісної, мотиваційної та когнітивної. Формування вибірки з урахуванням вікової стратифікації забезпечило можливість порівняльного аналізу особливостей готовності до батьківства на різних етапах дорослого життя. Обґрунтована гіпотеза відображає сучасні уявлення про багатофакторний характер становлення батьківської ролі у чоловіків. Використані психодіагностичні методики є валідними, надійними та широко застосовуються у наукових дослідженнях проблем сім'ї та батьківства. Поєднання анкетування, проєктивних методів і аналізу незакінчених ситуацій дало змогу отримати різнобічну інформацію про установки, цінності та уявлення респондентів. Особливу цінність має застосування методик, спрямованих на виявлення глибинних аспектів ставлення до майбутньої дитини. Застосування якісного аналізу результатів «Батьківського твору» дозволяє виявити емоційне наповнення та особистісний зміст батьківських уявлень. Використання модифікованої методики незакінчених ситуацій забезпечує оцінку практичної компетентності чоловіків у потенційних виховних ситуаціях. Обрані методи статистичної обробки дозволяють адекватно аналізувати як кількісні, так і категоріальні показники.

Застосування кореляційного аналізу сприяє виявленню взаємозв'язків між складовими психологічної готовності до батьківства. Використання χ^2-критерію Пірсона дозволяє встановити зв'язок між віковими групами та рівнями готовності. Непараметричний тест Крускала–Уолліса забезпечує коректне порівняння груп за умов відсутності нормального розподілу. Проведення пост-хок аналізу дає змогу уточнити характер міжгрупових відмінностей. Обчислення показників ефекту підвищує практичну значущість інтерпретації результатів. Сукупність застосованих методів сприяє комплексному підходу до аналізу феномена батьківства. Запропонована організація дослідження відповідає сучасним вимогам психологічної науки. Вона забезпечує логічну послідовність переходу від теоретичних положень до емпіричної перевірки гіпотези. Отримані в подальшому результати можуть бути використані як у наукових, так і в практичних цілях. Загалом методичне забезпечення дослідження створює надійну основу для аналізу особливостей готовності чоловіків різного віку до батьківства.

Представлено комплексний аналіз результатів емпіричного дослідження психологічної готовності чоловіків різного віку до батьківства. Дані дослідження свідчать про наявність чіткої вікової динаміки у формуванні всіх складових готовності. Особистісна готовність з віком набуває більш зрілих форм, що проявляється у зростанні активної позиції та орієнтації на ампліфікацію розвитку дитини. Молодші чоловіки частіше демонструють акселеративні установки та обмежену поведінкову включеність у батьківську роль. Це може бути зумовлено нестабільністю життєвих умов, недостатнім досвідом та несформованістю відповідальності. Мотиваційна готовність також має виражену тенденцію до зростання з віком, що підтверджується збільшенням частки чоловіків із високою потребою в дітях. Старші респонденти характеризуються більш усвідомленим і ціннісно наповненим ставленням до майбутнього батьківства. Аналіз «Батьківських творів» показав, що з віком зростає рівень емоційної залученості та здатність до рефлексії щодо виховних труднощів. Когнітивна складова готовності

демонструє поступове збагачення знань про функції батька та особливості розвитку дитини. Молодші чоловіки частіше виявляють труднощі у визначенні меж поведінки та виборі ефективних виховних стратегій. Старші вікові групи демонструють вищий рівень компетентності у вирішенні проблемних виховних ситуацій. Результати методики незакінчених ситуацій засвідчили кращу здатність до адаптивних реакцій у старших респондентів. Інтеграція даних у сумарний показник дозволила отримати цілісну картину психологічної готовності до батьківства. Загальний рівень готовності зростає від молодшої до старшої вікової групи. Статистично значущі відмінності між групами підтверджують невипадковий характер виявлених тенденцій. Часткова кореляція між складовими готовності підкреслює їх взаємодоповнювальний, але не тотожний характер. Це свідчить про необхідність комплексного підходу до підготовки чоловіків до батьківства. Отримані результати мають важливе практичне значення для розробки програм психологічного супроводу. Особливу увагу доцільно приділяти молодшим чоловікам на етапі формування батьківської ідентичності. Дослідження підтверджує, що готовність до батьківства є динамічним процесом, тісно пов’язаним із віком, життєвим досвідом і рівнем психологічної зрілості.

5. Розроблено психологічні заходи та тренінгову програму, спрямовані на підвищення рівня готовності чоловіків до батьківства. Встановлено, комплексний підхід до підвищення психологічної готовності чоловіків до батьківства передбачає систематичне та диференційоване застосування методів впливу, орієнтованих на корекцію обмеженої активності та акселерації молодшої групи та вдосконалення сформованої бази старшої. З цією метою використовуються інтерактивні форми навчання (рольові ігри, МНС, «Батьківський твір») для розвитку когнітивної компетентності, а також групові дискусії та індивідуальна рефлексія для стимулювання мотиваційної залученості та емоційної зрілості. Ключовим елементом є забезпечення взаємозв'язку трьох складових (особистісної, мотиваційної та когнітивної),

оскільки лише їхня інтеграція створює синергетичний ефект і формує цілісну батьківську компетентність. Регулярне оцінювання прогресу за допомогою тестових методик дозволяє своєчасно коригувати програму та забезпечувати максимальну ефективність психологічної підготовки.

Запропонована програма тренінгу є ефективним інструментом формування готовності чоловіків до батьківства, інтегруючи роботу над особистісними, мотиваційними та когнітивними компетентностями. Вона враховує вікові особливості учасників і передбачає диференційований підхід до молодших та старших чоловіків.

Інтерактивні методи навчання, рольові ігри, кейс-стаді та практичні завдання сприяють активній участі та розвитку рефлексивного мислення. Програма дозволяє сформувати усвідомлену та відповідальну батьківську позицію, підвищити мотиваційну залученість і когнітивну компетентність. Розвиток емоційної емпатії та навичок ефективної комунікації забезпечує якісну взаємодію з дитиною та партнером. Систематичне оцінювання прогресу дозволяє індивідуалізувати навчання та підвищити його ефективність.

Загалом, тренінг створює умови для гармонійного психоемоційного розвитку сім’ї та формування стабільного та відповідального сімейного середовища.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрейко А. В. Батьківство як психологічний феномен. Наукові записки Інституту психології імені Г. С. Костюка АПН України / [за ред. С. Д. Максименка]. К. : Міленіум, 2006. Вип. 29. С. 57–63.

2. Алєксєєнко Т. Ф. Концептуалізація соціально-педагогічних основ сучасного сімейного виховання : дис. … док-ра пед. наук : 13.00.05; 13.00.07. Київ, 2017. 573 с

3. Бондарчук О.І. Психологія сім'ї. К. : МАУП, 2001. 196 с.

4. Бочелюк В. Й. Сучасні підходи до формування шлюбно–сімейних 78 уявлень та майбутнього батьківства у молоді. Соціально–психологічні особливості самореалізації особистості в сучасному суспільстві : монографія / за ред. В. Й. Бочелюка. Сєвєродонецьк : СНУ ім. В. Даля, 2016. С. 35–49.

5. Боярин Л. В. Соціально–психологічні особливості ціннісних орієнтацій юнаків в аспекті проблеми майбутнього батьківства. Теоретичні і прикладні проблеми психології : зб. наук. праць Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. Сєвєродонецьк : СНУ ім. В. Даля, 2015. № 2(37). Т. 2. С. 52 – 58.

6. Братусь І. Формування навичок усвідомленого батьківства та ранній розвиток дитини. Практ. психологія та соц. робота. 2002. №5. С. 36–49.

7. Буніна Л. М. Усвідомлене батьківство як соціально–педагогічне явище. Вісник Луганського державного педагогічного ун–ту ім. Тараса Шевченка. Серія : Педагогічні науки. 2003. №7. С. 18–20.

8. Бойко Д.С. Основні критерії особистісної зрілості. Сучасні тренінгові технології для розвитку особистості: еко-тренінг [збірник тез доповідей VI Всеукраїнської науково-практичної конференції]. Відп. ред. В.Л. Зливков, Н.А. Харченко, С.О. Лукомська. Умань-Київ: Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини; Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України. 2021. С. 13–14.

9. Бойко Д.С. Умови формування та корекції гендерної ролі батька. Теорія та практика психокорекції особистості : зб. матер. Всеукр. наук.- практ. інтернет-конф. / МОН України, Уманський держ. пед. унт імені Павла Тичини ; [голов. ред.: Сафін О. Д. ; редкол: Вахоцька І. О., Дудник О. А., Якимчук І. П]. Умань, 2021. С. 10–12.

10. Васильченко О. М. Феномен батьківства в структурі репродуктивної поведінки особистості. Теоретичні і прикладні проблеми психології. №1(25). 2011. С. 24–30.

11. Вовчик–Блакитна М.В. Підготовка молоді до сімейного життя. К. : Знання, 1984. 48 с.

12. Гур'янова, Т. Психологічна готовність жінок до материнства в умовах війни. Наукові записки. 2020. Вип. 12. С. 101–108.

13. Дьоміна Г.А. Становлення особистісної зрілості молоді до подружнього життя як психологічна проблема у вітчизняній і зарубіжній психології. Innovative processes in education: Collective monograph. AMEETSp. z o.o., Lodz, Poland, 2017. P.40-48.

14. Дробот О. В., Дорошенко А. В. Психологічна готовність жінок до материнства в умовах війни. *Прикладна психологія. Професійна й організаційна психологія*. 2024. Вип. 5(03). С. 27–43.

15. Данилишина К.О. Психологічна готовність до материнства і батьківства студентської молоді в умовах військової агресії. Донецький національний університет імені Василя Стуса. 2025. 133с.

16. Зелінська Т. Амбівалентність батьківської гендерної ролі. Початкова школа. 2003. №3. С. 47–48.

17. Зозуль Т. В. Психологічні особливості розподілу сімейних ролей у подружніх парах із суттєвою різницею у віці. Психологія і особистість. 2016. № 1(9). С. 129–138.

18. Корчакова Н. Пронатальні настанови молоді як вияв української ментальності. Науковий часопис Українського державного університету імені Михайла Драгоманова. 2024. №23 (68), С. 47–60

19. Кравченко, Ю.І. Формування психологічної готовності до батьківства як складова самореалізації особистості. Moderní aspekty vědy: XIV. Díl mezinárodní kolektivní monografie. Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o.. Česká republika: Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o., 2021. С. 163-172.

20. Камінська О. В. Психологічні детермінанти суб'єктивного благополуччя молоді у шлюбі. Теоретичні і прикладні проблеми психології : зб. наук. праць Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля. Луганськ : Ноулідж, 2013. № 2 (31). С. 133–140.

21. Карасевич А. П. Формування готовності студентської молоді до створення сім'ї: автореф. дис. … канд. пед. наук. К., 2009. 21 с.

22. Кляпець О. Я. Підготовка молоді до подружнього життя. К. : Міленіум, 80 2009. 104 с.

23. Кляпець О. Я. Психологічні чинники вибору молодою людиною цивільного шлюбу: автореф. дис. ...канд. психол. наук. К., 2004.

24. Кравець В. П. Психофізіологічні та психолого–педагогічні аспекти формування усвідомленого батьківства. К. : Академія, 2001. 244 с.

25. Кравець, В. П. Підготовка школярів до виконання батьківських функцій: зарубіжний досвід. Педагогічний альманах. 2018. №40. С. 10–18.

26. Канішевська, Л. Формування готовності до відповідального батьківства в старшокласників інтернатних закладів як науково-педагогічна проблема. Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Серія : Педагогічні науки : зб. наук. пр. 2021. Вип.1, 171–182.

27. Красін С. Сутність поняття «готовність до усвідомленого батьківства (материнства)». Гуманізація навчально-виховного процесу. 2018. № 1. С. 93-103.

28. Красін С. А. Усвідомлене батьківство: сутність, ознаки, структура та зміст. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. 2017. Вип. 55. С. 215-221.

29. Кульчицька, О. Психологічна підтримка в умовах війни. Збірник наукових праць: Психологія та війна. Київ: Інститут психології НАН України, 2020. Вип. 3(1). С. 9–18.

30. Левицька Т. Л. Розвиток психологічної готовності студентської молоді до створення сім'ї: автореф. дис. … канд. психол. наук. Хмельницький, 2009. 20 с.

31. Лемещенко О.Р. Аналіз наукових підходів до вивчення феномену «батьківство». Теоретичні і прикладні проблеми психології : зб. наук. праць Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. Сєвєродонецьк : СНУ ім. В. Даля, 2015. № 3 (38). С. 223–231.

32. Мачуська І.М. Формування культури міжособистісного спілкування юнаків у їх підготовці до сімейного життя: дис... канд. пед. наук. К., 2004. 200 с.

33. Методичні матеріали з питань формування усвідомленого батьківства / за . ред. Г. М. Лактіонової. К. : Держсоцслужба, 2006. 96 с.

34. Мілютіна К.Л. Траєкторії життєвого шляху особистості в динамічному середовищі : монографія. Ніжин : Аспект–Поліграф, 2012. 298 с.

35. Мельнікова М. К. Психологічні аспекти раннього батьківства : кваліфікаційна робота магістра спеціальності 053 «Психологія» / наук. керівник Н. О. Мосол. Запоріжжя : ЗНУ, 2022. 46 с

36. Магдисюк Л. І. Психологічна допомога дитині та сім'ї: навч. посіб. Луцьк: Вежа-Друк, 2022. 324 с.

37. Магдисюк Л. І. Фактори, що обумовлюють психологічну готовность молоді до шлюбно-сімейних відносин. Herald pedagogiki. Nauka i Praktyka № 52 (02/2020): Wydawca : Sp. z o.o. «Diamond trading tour». 2020. S. 67-70.

38. Магдисюк Л., Замелюк М., Безпарточна О., Борбич Н. Психологічна допомога дитині та сім'ї: практикум. навч. посіб. Луцьк: Вежа-Друк, 2022. 280 с

39. Магдисюк Л. І. Особливості шлюбно-сімейних стосунків у залежності від подружнього стажу: діагностика та консультування: монографія. Луцьк: Вежа-Друк, 2022. 188 с.

40. Мушкевич М. І. Психологія молодої сім'ї: монографія / М. І. Мушкевич, Р. П. Федоренко, Л. І. Магдисюк, Т. І.Дучимінська. Луцьк: Вежа-Друк, 2018. 364 с.

41. Никоненко О.В. Стилі батьківського виховання в контексті впливу на розвиток особистості дитини/ Сучасні аспекти модернізації науки: стан, проблеми, тенденції розвитку: матеріали XLVIII Міжнародної наукової конференції (07 серпня 2024 року, м. Краків (Польща), дистанційно). Київ: ВГ "Наукові перспективи", 2024. С. 136-138.

42. Овсяннікова, А. Партнерство у підготовці до батьківства. Психологія сімейних відносин. 2022. 10(1). С. 41–54.

43. Пілецька Л. С. Матримоніальні уявлення як чинник суб'єктивного благополуччя особистості в шлюбі : монографія. К. : Прінт Квік, 2015. 216 с.

44. Полтавська В. Приготування до подружнього життя. Л. : Свічадо, 2000. 104 с.

45. Помиткіна Л.В. Психологія сім'ї. К. : НАУ–друк, 2010. 270 с.

46. Подкоритова Л., Теляча Н. Робота психолога з формування у жінок психологічної готовності до материнства. Psychology Travelogs : науковий журнал, № 2 (4), 2022. С. 14-34.

47. Психологія молодої сім'ї : монографія / Р. П. Федоренко, М. І. Мушкевич, Т. І.Дучимінська, Л. І. Магдисюк. Луцьк : Вежа-Друк, 2020. 392 с

48. Роговська О.О., Тарасова Л.В. Особливості готовності до усвідомленого батьківства української молоді (за результатами соціологічного дослідження. 2023. URL: file:///C:/Users/Admin/Downloads/303847-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-701892-2-10-20240511.pdf (Дата звернення: 13.02.2025).

49. Сидоренко А. В. Проблема психологічної готовності студентської молоді до сімейного життя. Теоретичні і прикладні проблеми психології. № 2(28). 2012. С. 269–274.

50. Сердюк Л. П. Біологічна та психолого-педагогічна основи підготовки молоді до батьківства. 2019. URL: http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/15791/1/105.pdf (Дата звернення: 21.11.2025)

51. Трухін І.О. Формування у молоді уявлень про сім'ю як необхідний етап підготовки до шлюбу. Вихователю про психологію та педагогіку сексуального розвитку дитини : наук.–метод. зб. / [за ред. Т.В. Говорун]. К. : ІЗМН, 1996. С. 124–133.

52. Усвідомлене батьківство як умова повноцінного розвитку дитини : методичні матеріали для тренера / за ред. Г. М. Лактіонової. К. : Наук. світ, 2003. 107 с.

53. Федоришн Г.М. Батьківство як соціально-психологічний феномен. Київський науково-педагогічний вісник. 2016. №8. С. 121-122.

54. Федоренко Р. П., Грицюк І. М., Магдисюк Л. І. Психологія сімейних взаємин: теорія та практика: навч. посіб. Луцьк: Вежа-Друк, 2022. 252 с.

55. Федоренко Р. П., Грицюк І. М., Магдисюк Л. І. Психологія сімейних взаємин: навч. посіб. Луцьк: Вежа-Друк, 2023. 344 с.

56. Федоренко Р. П., Мушкевич М. І., Дучимінська Т. І., Магдисюк Л. І. Психологія молодої сім'ї: монографія. Вид. 2-ге, доповн. та змін. Луцьк: ВежаДрук, 2020. 392 с.

57. Федюшкіна К. А. Формування усвідомленого ставлення до батьківства у здобувачів професійно-технічної освіти: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.05. Київ, 2020. 315 с.

58. Хартман О.Ю. До проблеми визначення стану сформованості навичок відповідального батьківства. Вісник Луганського національного

університету імені Тараса Шевченка. Серія : Педагогічні науки. 2009. №5. Ч. ІІ. С. 205–211.

59. Хавула, Р. М. Психологічний супровід становлення психологічної готовності до батьківства. Габітус. 2020. Вип. 18(2). С. 110–114.

60. Хавула, Роман. Психологічні особливості розвитку готовності юнаків до батьківства. Проблеми гуманітарних наук : зб. наук. праць ДДПУ імені Івана Франка / М-во освіти і наки України, ДДПУ ім. І. Франка. Дрогобич : РВВ ДДПУ ім. І. Франка, 2021. Вип. 49. С. 114-133.

61. Шахрай В.М. Формування готовності старшокласників до відповідального батьківства: теорія і практика: монографія. Кропивницький: Імекс-ЛТД, 2022. 169 с.

62. Шахрай В. Формування готовності старшокласників до відповідального батьківства: основні поняття дослідження. Інноватика у вихованні. 2020. № 11 (2). С. 48–55.

63. Шахрай В. Формування готовності старшокласників до відповідального батьківства: принципи, зміст, методи. Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. 2021. Вип. 42 (2). С. 268-273.

64. Шахрай В., Малиношевський, Р. Напрями підготовки юнаків-старшокласників до виконання виховної ролі батька. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. 2022. №81. С. 117- 122.

65. Шавровська Н. В. Усвідомлене батьківство як інтегративне утворення юнацького віку. Теорія і практика сучасної психології. 2019. №2. С. 158-162.

66. Шматко, Н. Готовність до материнства в умовах війни: психологічні та соціокультурні аспекти. *Вчені записки Університету «КРОК»*, 2024. №4(76), С. 409–415.

67. Якубова Ю.М., Лавріненко Н.В. Батьків не обирають. К. : А.Л.Д., 1997. 144 с.

68. Ackerman N. W. The psychodynamik of family life. Basic Books, 1958. 379 p.

69. Bandura Albert J. Social Learning. Theory. Englewood Cliffs, NJ: Hall,1977. 174p.

70. Canitz, H.-L.v. Väter. Die neue Rolle des Mannes in der Familie. Düsseldorf, Wien: Econ-Verlag, 1980. 264 S.

71. Clinical Child and Family Psychology Review. – Vol. 6. – No. 4, December 2003. 143 p.

72. Feeney J. Becoming Parents: Exploring the Bonds Between Mothers, Fathers, and Their Infants. Cambridge University Press, 2001. 248 p.

73. Handbook of Prenatal and Perinatal Psychology: Integrating Research and Practice / Ed. By Evertz K., Janus L., Linder R. Springer International Publishing, 2020. 183 p.

74. Lundberg S., Rose E. Parenthood and the Earnings of Married Men and Women // Labour Economics. 7, Is. 6. (November). 2000. P. 689–710.

75. Libal J. Somebody Hear Me Crying: Youth in Protective Services (Youth With Special Needs). Pennsylvania: Mason Crest

76. Publishers, 2004. 128 p. P.58

77. Pleck, J. H. Fatherhood and Masculinity / J. H. Pleck. The role of the father in child development (5rd ed.) / M. E. Lamb (Ed.). New York: Wiley, 2010. p. 27–57.

78. Vertue F.M. From adaptive emotion to dysfunction: an attachment perspective on social anxiety disorder. Pers Soc Psychol Rev. 2003.7(2). 91p.

Всього джерел – 78

Джерел за останні десять років –43

Джерел зарубіжних авторів за останні десять років – 10 (69-80)

Джерел українських авторів за останні десять років – 24 (2; 4; 8; 9; 12; 14-16; 18; 19; 26-30; 36-43; 47-50; 52; 56-59; 61-68)

ДОДАТКИ

Додаток А

Анкета «Ставлення до майбутньої дитини»

Блок І.

1. Які емоції у вас викликають вагітність і пологи? Чи відчуваєте ви почуття страху до пологів?
2. Що для Вас значить народження дитини? Щастя та радість? Чи турботи та проблеми?
3. Скільки годин в день Ви готові приділяти своїй дитині?
4. До скількох років дитина постійно повинна бути поруч з матір'ю/батьком?
5. Чи турбувалися би ви про здоров'я майбутньої дитини будучи вагітною / коли б Ваша дружина була вагітною?
6. Що може погано вплинути на дитину в період її внутрішньоутробного розвитку?
7. Чи повинна жінка сама годувати дитину грудьми?
8. Що б Ви включили в обов'язки матері/батька стосовно дитини?
9. Чи вважаєте Ви, що перший рік дитина повинна харчуватися материнським молоком? Обов'язково це чи ні?
10. Чи зашкодить дитині часте перебування на руках у дорослого?
11. Коли потрібно починати виховання дитини?
12. Чи допускав би Ваш стиль виховання фізичні покарання? Якщо так, в яких випадках?

Блок ІІ.

1. Хотіли б Ви мати дітей?
2. Скільки Ви хочете дітей?
3. Чи існують якісь перешкоди, які стримують Вас у бажанні мати більше дітей, ніж ви вказали?
4. Що для Вас значить дитина?
5. Чи буде народження дитини для Вас визначною подією у житті?
6. Для Вас дитина – це ...
7. Які емоції у Вас викликають маленькі діти?
8. Як би Ви визначили, що значить бути матір'ю/батьком?
9. Чи уявляєте Ви своє життя без дітей?
10. Чи можете Ви зрозуміти батьків, які залишають своїх дітей?
11. Що принесло б в Ваше життя народження дитини?

Блок ІІІ.

1. Чи Ви визначилися зі стратегією виховання своєї майбутньої дитини?
2. Чи усвідомлюєте Ви відповідальність за розвиток дитини й свою материнську/батьківську позицію?
3. Чи займалися б вихованням Вашої дитини бабусі та дідусі?
4. Чи готові Ви переборювати труднощі, пов’язані з народженням і вихованням дитини? Що для Вас є труднощами, які пов’язані з народженням дитини?
5. Чи читаєте Ви спеціальну літературу, що допоможе Вам краще розуміти Вашу майбутню дитину, її потреби?
6. Чи хотіли би Ви займатися раннім розвитком своєї дитини?

Додаток Б

Анкета «Уявлення про сімейну та батьківську ролі»

Сім’я надає можливість жити з коханою людиною, мати дітей.

1. Так.

2. Ні.

Наповнює життя змістом

1. Так.

2. Ні.

Впорядковує інтимні стосунки.

1. Так.

2. Ні.

Допомагає вирішувати матеріальні проблеми.

1. Так.

2. Ні.

Додає людині впевненості у собі.

1. Так.

2. Ні.

Сприяє кар’єрі.

1. Так.

2. Ні.

Лідером в родині повинен бути чоловік.

1. Так.

2. Ні.

Що ви знаєте про переорганізацію сімейного життя, у зв’язку з народженням дитини?

1. Нічого.

2. Усе.

3. Мало.

4. Достатньо.

Для організації сімейного життя після народження дитини необхідна:

1. Любов.
2. Фінанси (гроші).
3. Розподіл ролей між чоловіком і жінкою.
4. Важливість взаєморозуміння.
5. Повага.
6. Здатність до компромісу.
7. Секс.
8. Благополуччя.
9. Рівноправність.
10. Впевненість.

Яка на Вашу думку головна функція чоловіка у родині:

1. Забезпечувати сім'ю.

2. Піклуватися про дружину і дитину.

3. Господарювати.

4. Виконувати батьківську роль.

5. Бути главою сім'ї.

Роль жінки в сім'ї:

1. Господарювання.
2. Роль матері.
3. Моральна підтримка чоловіка.

Як Ви ставитесь до сімейного життя – до вступу в шлюб та народження дитини:

1. Позитивно.

2. Негативно.

Чи бажаєте Ви, щоб Ваша майбутня сім’я була схожою на Вашу батьківську сім’ю:

1. Так.
2. Ні.

Чи повинна дружина/чоловік бути схожа/ий на Вашу маму/тата:

1. Так.
2. Ні.

Додаток В

Опитувальник «Батьківські позиції» (Є. Пороцька, В. Спиридонов)

Інструкція: «Вашій увазі пропонуються твердження, що стосуються розвитку дитини. Якщо ви повністю згодні з твердженням, то поставте, будь ласка, біля нього бал «2»; якщо скоріше згодні, ніж не згодні – бал «1»; якщо вам важко визначити свою позицію з цього питання – «0», якщо скоріше не згодні, ніж згодні – бал «–1», якщо повністю не згодні – бал «–2». Текст методики.

1. Я вважаю, що для підготовки до школи більш важливо розвивати у дитини інтерес до занять, допитливість, ніж працювати над конкретними вміннями та навичками (ампліфікація – АМП).
2. Я вважаю, що в розвитку дитини усе визначено спадковістю (пасивність – ПАС).
3. Якщо дитина вміє робити те, що зазвичай вміють більш старші діти, це завжди добре (акселерація – АКС).
4. У мене немає часу для занять з дитиною (ПАС).
5. Я часто граю разом зі своєю дитиною, розігрую сюжети з казок, беру на себе різні ролі (активність – АКТ).
6. Я вважаю, що вживання дитиною складних слів не завжди говорить про високий рівень її розвитку (АМП).
7. Інтелектуальним розвитком дитини повинні займатися не батьки, а фахівці – педагоги і психологи (ПАС).
8. Я вважаю, що гра – найважливіше заняття дошкільника (АМП).
9. Чим раніше дитина навчиться читати і писати, тим краще (АКС).
10. У дітей хороша пам’ять, тому важливо давати їм якомога більше інформації – ерудиція ще нікому ніколи не пошкодила (АКС).
11. Не бачу необхідності в спільних іграх з дітьми, вони повинні займати себе самі (ПАС).
12. Вільний час я зазвичай використовую для занять з дитиною (АКТ).
13. Я вважаю, що важливо займатися з дитиною читанням і рахунком, а не грати з нею, розважаючи її (АКС).
14. Я вважаю, що вміння придумати щось нове, своє – дуже важлива якість дошкільника (АМП).
15. Якщо багато займатися з дитиною, можна добитися великих успіхів, незважаючи на вроджені особливості (АКТ).
16. Готовність дитини до школи більшою мірою залежить від батьків, ніж від дитячого садка (АКТ).

Стандартизація опитувальника. Обидва отриманих емпіричних розподіли (шкали А і В) були піддані перевірці на нормальність за допомогою

методу x^2. Проведені обчислення показали, що обидва розподіли добре відповідають нормальному (шкала А при $p<0,0001$; шкала В також при $p<0,0001$) розподілу. Це дозволяє провести стандартизацію шкал опитувальника (її результати див. в табл. Д.1). Крім цього для обох шкал були підраховані значення а–Кронбаха. Для шкали А воно виявилося рівним 0,51, а для шкали В – 0,55, що є невисоким, але допустимим значенням і свідчить про достатню узгодженість пунктів у кожній зі шкал.

Таблиця

Переведення «сирих балів» за шкалами опитувальника в стандартні одиниці

Шкала ампліфікація–акселерація		Шкала активність–пасивність	
«Сирий бал»	Стен	«Сирий бал»	Стен
–6–(–5)	1	–16–(–2)	1
–4	2	–1–0	2
–3	3	1–2	3
–2–(–1)	4	3–4	4
0–1	5	5–6	5
2	6	7	6
3–4	7	8–9	7
5–6	8	10–11	8
7–9	9	12–14	9
10–16	10	15–16	10

Приклад. Випробувана О., 16 років при проведенні тестування показала такі результати: 1–й пункт опитувальника 2, 2) –1, 3) –1, 4) 1, 5) –1, 6) 2, 7) –2, 8) – 1, 9) –1, 10) 1, 11) –2, 12) 0, 13) –1, 14) 2, 15) 2, 16) 2.

Обробка Шкали А: (відповіді, що характеризують позицію «ампліфікація») (2 + 2–1 + 2) – (відповіді, що характеризують позицію «акселерація») (–1–1 + 1–1) = 5 + 2 = 7.

Обробка Шкали В: (відповіді, що характеризують позицію «активність»)

(–1 + 0 + 2 + 2) – (відповіді, що характеризують позицію «пасивність») (–1 + 1– 22) = 3 + 4 = 7.

Використовуючи таблицю, переводимо «сирі бали» в стандартні одиниці. Отримуємо: Шкала А: 9, Шкала В: 6.

Додаток Г

Тест «Ваша потреба в дітях» (А. Сізанов)

Інструкція: «Запишіть собі по одному балу за кожну відповідь «так» за такі висловлювання: 1, 2, 3, 6, 7, 8, 9, 13, 16, 17, 18, 19, 22, 26, 29, 31, 32. Тепер запишіть по одному балу за відповідь «ні» за інші висловлювання: 4, 5, 10, 11, 12, 14, 15, 20, 21, 23, 24, 25, 27, 28, 30».

Текст методики.

Народження дитини – це ...

1. Нові враження.
2. Радість в домі.
3. Можливість проявити свою ніжність, турботу.
4. Велике фізичне навантаження.
5. Дитяча ласка, прихильність до батька, матері.
6. Помічник в сім'ї, опора в старості.
7. Можливість виростити освічену, цікаву людину.
8. Спадкоємець всього хорошого в мені.
9. Труднощі виховання, навчання.
10. Розлади, напруга в сім'ї.
11. Матеріальні труднощі.
12. Надія і майбутнє батьків.
13. Необхідність на час залишити роботу, колектив.
14. Безсонні ночі.
15. Можливість проявити свої виховні здібності.
16. Зміцнення сім'ї та почуттів між подружжям.
17. Можливість виростити добру, чуйну людину.
18. Радість материнства (батьківства).
19. Метушня з пелюшками, пляшечками.
20. Проблема житла.
21. Самий благодатний об'єкт вкладення наших сил.
22. Зіткнення з труднощами пристрою в ясла, сад.
23. Прив'язати себе до дому.
24. Втрата кращої частини нашого життя.
25. Додання сенсу життя.
26. Хвилювання за її долю, майбутнє.
27. Складність дати хорошу освіту, професію.
28. Розрада в горі й в радості.
29. Залежність від бабусь і дідусів.
30. Гордість для батьків.
31. Веселі ігри, змістовне дозвілля.

Обробка результатів.

Чоловіки записують у зошиті по одному балу за кожну відповідь «так» на такі висловлювання: 1, 2, 3, 6, 7, 8, 9, 13, 16, 17, 18, 19, 22, 26, 29, 31. Потім записують по одному балу за відповідь «ні» на інші висловлювання: 4, 5, 10, 12, 14 15, 20, 21, 23, 24, 25, 27, 28, 30. Підсумовують набрані бали.

Умовно можна вважати, що у них виражена любов до дітей (є потреба в майбутньому мати у шлюбі дітей), якщо результат для чоловіків – більше 18.

Додаток Д

Модифікована методика незакінчених ситуацій (МНС) для діагностики компетентності майбутніх батьків (Н. Міхєєва)

Інструкція: «Ця методика на вміння спілкуватися з майбутніми дітьми. Закінчите ситуацію такою реплікою дорослого персонажа, яку ви вважаєте найбільш правильною, корисною».

Відповіді досліджуваних на 20 ситуацій, вимовлені вголос, фіксуються адміністратором тестування (у цьому випадку, можливо, фіксувати час реакції і спонтанні коментарі), піддаються обробці за спеціальною схемою.

Тестові ситуації до методики.

Дошкільнята

1. П’ятирічного Мішу прийшли забирати додому з дитячого саду. Він вибігає радісний з групи і повідомляє важливу новину. Сьогодні він навчився сам зав’язувати шнурки на черевиках. Міша радісно стрибає по роздягальні. Він дуже задоволений собою. Міша починає показувати як треба зав’язувати шнурки. Збори додому затримуються. Мама каже:

2. П’ятирічна Оля пішла в дитячий сад з іграшкою – ведмедиком. Увечері принесла додому іншого ведмедика і сказала мамі, що вона обмінялася з хлопчиком із групи. Мама каже:

3. Чотирирічний Вітя бачить в раковині на кухні брудну чашку (чашка мамина улюблена) і вирішує її вимити. Миє. З криком «Мамо, дивися, як я тобі допоміг» біжить до мами з цією чашкою і по дорозі випускає її з рук. Чашка розбивається. Мама каже:

4. Женя, 5 років. Намагається допомагати ліпити вареники. Навколо все в борошні. Їсть картоплю для начинки. Їсть сире тісто. Вся перемазалася в тісті. Навіть довге волосся в тісті. Мама каже:

5. Коля (4 роки) малює фарбами в альбомі на кухонному столі і ненавмисно розливає склянку з водою, поряд із якою лежить мобільний телефон мами. Коля йде в кімнату до мами і каже: «Мамо, а ти не будеш лаятись?» Мама каже:

6. П’ятирічна Катя витерла пил з меблів маминою улюбленою хусткою. Радісно підбігає до мами і каже: «Мамо, подивися як я тобі допомогла». Мама каже:

7. З ранку п’ятирічний Ваня перед виходом на вулицю, як звичайно, ніяк не може зібратися, повільно одягається і при цьому ниє, що не хоче йти в дитячий сад. Мама спізнюється на роботу. Вона каже Вані:

8. Шестирічний Коля пізно ввечері сидить біля телевізора. Йому кажуть, що пора йти спати. Коля починає голосно обурюватися: «Чому я

повинен йти спати? Інші діти дивляться фільми пізно. Їм все дозволяють. Я теж хочу дивитися! Я не хочу спати! Не піду!» Мама каже:

9. Іллі три роки. Граючи в пісочниці, дівчинка взяла лопатку Іллі, яка лежала поруч із нею. Хлопчик, не кажучи ні слова, вдаряє дівчинку по голові. Мама Іллі каже:

10. Батьки зі своїм 4–річним сином Кирюшою прийшли в гості до своїх знайомих. Поки вони захоплені бесідою з господарями, дитина підходить до телевізора і починає натискати на всі кнопки. Кирюшина мама каже:

11. Даша 4,5 років захворіла. Лікар прописав їй таблетки, які треба розжовувати. Даша один раз їх спробувала і виплюнула. Коли мама намагалася наступного разу дати їй таку ж таблетку, вона відверталася й кричала: «Я не хочу, не буду – вони гіркі!».

12. П’ятирічна Соня на очах у мами чиркає по стіні кухні простим олівцем. Мама каже:

13. Мама прийшла з роботи і прилягла відпочити. Шестирічний Дмитро сидить, займається своєю справою. Через якийсь час він кричить мамі: «Мам, я хочу пити. Принеси мені води». Мама відповідає: «Сходи на кухню, попий сам». Діма як би пропускає це повз вуха і починає знову кричати: «Мам, принеси мені води!» Мама каже:

14. Мама прийшла з роботи, син Вадик 3–х років радісно її зустрів і повів у свою кімнату грати. Мама пообіцяла пограти відразу ж після того, як вона поїсть. Після того, як вона поїла, пролунав телефонний дзвінок – телефонували мамі. Вадик почав голосно кликати маму, у якої була важлива телефонна розмова. Вадик розсердився і почав голосно кричати біля неї. Мама каже:

15. Шестирічна Іра збирається на ранок в дитячий сад. Напередодні було вирішено, яке плаття вона надіне. Але вранці Іра витягає з кошика з брудною білизною інше плаття і каже, що одягне його, оскільки приготоване плаття їй не подобається. Мама каже:

16. Батьки взяли чотирирічного Андрія з собою в магазин. У відділі «Іграшки» Андрій почав вимагати , щоб йому купили іграшку.
Андрій кричить, тупотить ногами. Він плаче. На них стали звертати увагу інші відвідувачі магазину. Андрій не заспокоюється і продовжує вимагати іграшку. Мама каже:

17. Шестирічний Антоша недавно навчився кататися на велосипеді. Крутячи педалі, він зловив гаву і ... впав. Джинси розірвалися, колінка обідрана. Антоша плаче: «Боляче! І штани порвалися!» Мама каже:

18. Хлопчик Міша, трьох років, безпосередньо перед укладанням його спати почав плакати і кричати: «Мама, будь ласка, ну, будь ласка, не вимикай світло. Я боюся». Мама каже:

19. Чотирирічний Альоша, прийшовши додому з дитячого саду, сидить сумний, зітхає. Мама питає: «Альоша, як справи?» Альоша відповідає, починаючи плакати: «Погано, мене там все обзивають Альошка – картопля ... і ще по–іншому». Мама каже:

20. На прогулянці з батьками п'ятирічний Ігор втратив улюблену машинку. Виявивши це, починає голосно і гірко плакати. Мама каже: Школярі

1. Діма 8 років приходить зі школи весь у сльозах і каже, що вчителька несправедливо поставила йому двійку. Мама каже:

2. Першокласниця Лена, лягаючи спати, раптом згадує, що для завтрашнього уроку малювання у неї немає потрібного формату листа. Плаче і не хоче йти в школу, оскільки переконана, що сувора вчителька тепер її обов'язково вилаяла. Мама каже:

3. Вже близько місяця другокласниця Даша живе в новій квартирі разом із батьками і ходить в нову школу. Дівчинка отримує гарні оцінки, але весь час повертається зі школи сумна. Мама питаєте доньку: «Як справи в школі?» На що вона говорить, що ніяк не знайде собі подругу, а у всіх дівчат вже є подружки. Мама каже:

4. У школі йде підготовка до свята 8 Березня. Репетиції проходять щодня після уроків протягом 30 хвилин. Першокласниця Оля ходить на всі репетиції, які їй дуже подобаються. Але ось настали додаткові тижневі канікули для першокласників, і Оля поїхала до бабусі, яка живе далеко. Канікули закінчилися. До свята залишалася тиждень. Зі школи Оля повернулася дуже засмучена, оскільки вчитель сказав, що через пропуск репетицій вона більше не буде брати участь у підготовці свята. Мама каже:

5. Вночі 8–річна Віка, яка спить в окремій кімнаті, прокинулася і прийшла в кімнату до батьків. Вона сказала: «У себе в кімнаті мені спати страшно, тому я буду спати з вами». Мама каже:

6. Другокласник Діма, прийшовши додому після школи, сказав мамі, що він ніколи більше не піде в школу, тому що його висміяла однокласниця, сказавши, що у нього негарна стрижка. Мама каже:

7. Батьки стали помічати, що з їхніх гаманців стали пропадати незначні суми грошей. Спочатку вони думали один на одного і не надавали цьому великого значення. Після випадкової розмови на цю тему зрозуміли, що винуватицею пропаж була їх єдина і улюблена тринадцятирічна Танюшка, незважаючи на те, що їй завжди давали гроші на дрібні витрати і шкільні обіди. Мама каже:

8. Збираючись в школу, семирічна Маша раптом відмовилася одягти свою улюблену шапку, сказавши, що більше її не одягне ніколи. Мама каже:

9. Лейла грає в комп'ютерні ігри, відведений час закінчився, і вона про це знає, але продовжує грати. Мама каже:

10. Другокласника Арсенія пригостили на вулиці цукеркою. Він знав, що у сторонніх людей нічого брати не можна, але не зміг втриматися. Прийшовши додому, він поділився цукеркою з братом. Мама каже:

11. Мама займається прибиранням квартири. У кімнаті 9–річного сина на столі безлад. Мама просить навести порядок на столі. Він відмовляється, каже, що це його кімната і він буде робити в ній що захоче і коли захоче. Мама каже:

12. Син 9 років, не зробивши уроки, проситься на вулицю гуляти, обіцяє прийти в 16:00 і зробити уроки, але приходить в 20:00. Мама каже:

13. Другокласник Альоша дуже любить тварин. Щодня вранці він годує дворових собак своїм ранковим сніданком. Мама побачила, як він ховає свій черговий сніданок. Вона каже:

14. Альона (8 років) зайнялася без маминого відома прибиранням і розбила мамину улюблену вазу. Мама каже:

15. Семирічна Настя приміряла гарне плаття і сказала, що піде в ньому в школу. У школу прийнято ходити у формі. Мама каже:

16. Лейла, перебуваючи на прогулянці, відмовляється йти додому (час вже пізній), плаче, благає дозволити погуляти ще трохи. Мама каже:

17. У восьмирічного Петі день народження. Батьки повели його в магазин «Іграшки», щоб він обрав собі подарунок. Петя вибрав настільки дорогу іграшку, що батьки не в силах її оплатити. Батьки просять вибрати інший подарунок, але хлопчик не хоче змінювати рішення. Мама каже:

18. Вранці 7–річна Маша збирається до школи. Зазвичай щоранку мама відводить Машу в школу. Дівчинка за сніданком заявляє: «Мама, сьогодні в школу я піду одна». Мама каже:

19. Восьмирічний Антон хворіє на грип. Але дуже просить відпустити його погуляти. Мама каже:

20. У магазині семирічна Інна вередує, просить купити дуже дорогу іграшку (подібна іграшка у неї вже є). Мама каже: Підлітки

1. У сонячний весняний день 11 –річний Віктор готує домашнє завдання до школи. По мобільному телефону дзвонять друзі і звуть кататися у двір на велосипеді. Хлопчик біжить до батьків, щоб відпроситися. Мама каже:

2. 13–річний Руслан дзвонить мамі і просить дозволу залишитися на ніч у

свого друга. Мама відповідає відмовою. Руслан каже: „Я все одно не прийду!" І кидає трубку. Мама каже:

3. 13–річна Маша наполегливо просить маму купити дорогий мобільний телефон. Сімейний бюджет не дозволяє цього зробити. Мама каже:

4. Георгій, 11 років, вранці збирається до школи з плачем. Він каже: «Я не хочу ходити в цю школу! Хочу вчитися на дому!» Мама каже:

5. Іванка, 11 років, займалася в музичній школі. Грала на фортепіано, добре співала – це їй приносило задоволення. Навчалася за скороченою програмою – до кінця навчання їй залишилося 2 роки. А з початком нового навчального року, відвідавши перші 3 заняття, сказала: «Більше в музичній школі вчитися не буду». Мама каже:

6. У Яни в 9 років з'явилася сестричка. Це донька мами від другого шлюбу. У сестрички прізвище було іншим. Яна сказала: «Міняйте і мені прізвище». Мама каже:

7. П'ятикласник Ілля з понеділка скаржиться на головний біль, щоб не ходити в школу. Він прикидається хворим. Каже мамі: «У мене дуже сильно болить голова. Можна я сьогодні не піду до школи?» Мама каже:

8. Наташі, 12 років, батьки повідомили, що у неї скоро буде братик, Наташа засмутилася, пішла в свою кімнату і нікого не хоче бачити. Мама каже:

9. Дитина, учень 6 класу, вчиться добре, батьки контролюють виконання завдання. Одного разу батьки не змогли проконтролювати виконання завдання, але на запитання: «Чи готовий ти до завтрашнього дня», отримали позитивну відповідь. Наступного дня дитина принесла двійку. Мама каже:

10. 15–річний Олександр категорично відмовляється йти вранці на уроки, заявляючи, що йому це не треба. Мама каже:

11. 14–річна Маша прийшла додому о 12 годині ночі замість 9 години вечора, сказавши, що затрималася у подружки. Мама каже:

12. 16–річний Сергійко не може відірватися від комп'ютерної гри і почати робити уроки. Мама каже:

13. Час близько півночі. 16–річна Настя переписується по електронній пошті з друзями вже більше 2–х годин. Мама підходить до неї, просить припинити листування і лягати спати, оскільки вранці рано вставати, щоб їхати до школи на заняття. Настя відповідає, що спати не хоче і тому буде далі листуватися. Мама каже:

14. Діма, 15 років, приходить з дискотеки під чималою дозою спиртного, пробирається в свою кімнату трохи шумно, але намагаючись не розбудити батьків. Прокинулася мама, вийшла до нього і бачить, що син п'яний. Мама каже:

15. Увечері додому прибігла щаслива і радісна 16–річна донька. На ній зі смаком підібраний одяг і дуже, дуже яскравий макіяж на обличчі. Вона звертається до мами: «Мам, правда, я класна?» Мама каже:

16. В один із вихідних днів 16–річна Настя готує сніданок для всієї родини (що буває вкрай рідко) і запрошує всіх до столу. Мама каже:

17. Саша, 17 років, каже мамі: «Завтра до нас на вечерю я запросив Марину. Ми зустрічаємося з нею вже тиждень, і тому я хочу познайомити її з тобою і татом». Мама каже:

18. П’ятикласниця Наташа (11 років) сама вирішила приготувати вечерю. Вона посмажила картоплю і накрила на стіл. Мама, прийшовши з роботи і побачивши накритий стіл, каже:

19. Шестикласник Павло (12 років) на Новий рік купив подарунки не тільки батькам, а й бабусі з дідусем. Мама запитала: «Де ти взяв гроші?», на що Павло відповів: «Заощадив на обідах». Мама каже:

20. П’ятикласник Альоша (10 років) приїхав з батьками на дачу. Після того як він сам біля двору помив машину, він запитав: «Можна мені самому загнати машину у двір?». Мама каже:

Додаток Ж

Програма тренінгу

Етап тренінгу	Кількість занять	Мета	Основні завдання та методи	Очікувані результати	Вікова орієнтація

Вступна частина	1	Ознайомлення з тренінгом та встановлення вихідного рівня готовності	- Ознайомлення з цілями та завданнями тренінгу- Діагностика початкового рівня готовності- Встановлення групових правил взаємодії	- Формування довіри та відкритості у групі- Визначення початкового рівня готовності учасників- Підготовка до активної участі	Усі вікові групи
Основна частина	4–6	Розвиток особистісних, мотиваційних та когнітивних компетентностей	**Особистісна готовність:**- Вправи на самопізнання- Розвиток емоційної емпатії- Практика активності у батьківських ролях**Мотиваційна готовність:**- Тренінгові завдання на усвідомлення потреби у дітях- Аналіз «Батьківських творів»- Дискусії щодо участі у сімейних процесах**Когнітивна готовність:**- Моделювання батьківських ситуацій- Робота з незакінченими ситуаціями- Навчання методам ефективного виховання та підтримки ініціативності дитини	- Зростання рівня особистісної готовності та активності- Підвищення мотиваційної усвідомленості та залученості- Формування когнітивних стратегій вирішення виховних ситуацій	Молодші: мотиваційна підтримка, практичні навичкиСтарші: рефлексія та аналіз власного досвіду
Заключна частина	1	Підведення підсумків та закріплення результатів	- Повторна діагностика рівня готовності- Рефлексія учасників та	- Оцінка прогресу та ефективності тренінгу- Закріплення	Усі вікові групи

			обговорення досягнутих результатів-Надання рекомендацій щодо подальшого саморозвитку та практичної реалізації знань	навичок та знань-Сформовані індивідуальні плани подальшого розвитку	